

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
833

π

π

9 69 7ΔΒ
ΕΘΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 7

Τριανταφυλλίδης (Μανώλης Α)

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^η ΚΑΙ 6^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΑΘΗΝΑ
1947

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

330
/

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΕ Δ.Ε.)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 7

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^Η ΚΑΙ 6^Η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ

Man. Triantafyllidis

αὐξ. ἀριθ. εἰσαγ. *5878* τοῦ ἔτους 194*7*

ΑΘΗΝΑ

1947

002
KΛΣ
ΣΤ2Α
833

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΜΑΝΩΛΗΣ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 2Η ΚΑΙ 3Η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΘΗΝΑ

1947

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

Παράλληλα με τόν ὀρθογραφικὸ καὶ τὸ γραμματικὸ γενικότερα καταρτισμὸ τῶν μαθητῶν πρέπει τὸ σχολεῖο νὰ πλουτίσῃ καὶ νὰ βαθύνῃ τὸ λεξιλογικὸ τους πλοῦτο. Ἐνα νέο, συγχρονισμένο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, ποῦ δὲ θ' ἀργήσῃ, ὡς τὸ ἐλπίζουμε, νὰ θεοπιστῇ, θὰ ἐρίξῃ χωρὶς ἄλλο ἀναλυτικότερα ἐπὶ τόνιζα στὸν Πρόλογο τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς (σ. 27 εἰς.), καὶ γιὰ νὰ βοηθήσω νὰ μετουσιωθῇ στὴ σχολικὴ πράξῃ ὁ σκοπὸς αὐτὸς παραδίδω σήμερα αὐτὲς τίς Ἀσκήσεις στὸ σχολικὸ κόσμο.

Οἱ Λεξιλογικὲς αὐτὲς Ἀσκήσεις προορίζονται γιὰ τὸ μαθητὴ τοῦ Δημοτικοῦ ἕνα δεῦτερο μέρος, ἔτοιμο γιὰ τύπωμα, θ' ἀποτείνεται στὸ μαθητὴ τοῦ Γυμνασίου, στὴν ἴδια σειρὰ τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης», ποῦ ἀγγέλληκε τελευταῖα (Μ. Τριανταφυλλίδη, Οἱ ξένες γλῶσσες καὶ ἡ ἀγωγὴ 1946, σ. 164) καὶ ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ σημερινὸ βιβλιαράκι. Θὰ περιλάβῃ ἡ Βιβλιοθήκη αὐτὴ, ἂν βρεθοῦν ἀρκετὰ οἰκονομικὰ μέσα καὶ συνεργάτες, ὅλα τὰ διδαχτικὰ καὶ τὰ ἐγχειρίδια ποῦ βοηθοῦν τὸ δάσκαλο καὶ τὸ μαθητὴ, ὥστε νὰ συγκροτηθῇ τὸ νεοελληνικὸ μάθημα στὰ σχολεῖα μας, καὶ νομίζω πὼς δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ καλύτερη ἀρχὴ παρὰ μὲ τὸ βιβλιαράκι αὐτό, ποῦ ἔρχεται ν' ἀποκαταστήσῃ στὴ θέσῃ τῆς ἀποκλειστικῆς παλιᾶς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων τύπων, τὸ λεξιλόγιό μὲ τὸ περιεχόμενό του, ζωντανεύοντας συγχρόνως μέσα στὸ λαϊκὸ σχολεῖο ἕνα κομμάτι Ἑλλάδα.

Ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου, ποῦ προορίζεται γιὰ τὰ παιδιά τῆς β. καὶ προπάντων τῆς γ. τοῦ Δημοτικοῦ, εἶναι ἰδίως γλωσσικός: Νὰ τοὺς θυμίσῃ, νὰ ἐμπέδωσῃ ἢ καὶ νὰ πρωτοδωσῇ χρήσιμα φραστικὰ στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, πλατύνοντας καὶ βαθαίνοντας τὸ λεξιλόγιό τους καὶ ὁμορφαίνοντας τὴν ἔκφρασή τους καὶ τὸ ὅφος τους. Ἀχώριστος ὥστόσο ἀπὸ αὐτὸν τὸ γλωσσικὸ σκοπὸ εἶναι καὶ ὁ μορφωτικὸς τῆς σκέψης. Γνώριμες καὶ νέες λέξεις θὰ βοηθήσουν μὲ τίς διαφορὰς ἀσκήσεις ν' ἀκονιστῇ τὸ μυαλό καί, μαζὶ μὲ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν γλωσσικῶν συμβόλων, νὰ λαγαριστῇ τὸ περιεχόμενό τους, νὰ ταχτοποιηθοῦν οἱ ἔννοιες, ν' ἀφομοιωθοῦν καλύτερα καὶ νὰ καλλιεργηθῇ καὶ τὸ ὅφος.

Τὸ βιβλίον εἶναι μαθητικό. Εἶναι ἔτσι συνταγμένο ὥστε νὰ μπορῇ νὰ δοθῇ στὰ χέρια ὅλων τῶν μαθητῶν, χωρὶς νὰ χρειάζεται παρὰ ἐλάχιστα ἢ βοήθεια τοῦ δασκάλου. Ὁ τύπος τῶν ἀσκήσεων του ἐπιδέχεται κατὰ τὴν πρωτοδουλίαν τοῦ δασκάλου ποικίλες ἐφαρμογὰς—ἀσκήσεις μέσα στὴν τάξη, ἀτομικὲς ἢ ὁμαδικές, προφορικὲς ἢ γραπτές, στὸν πίνακα ἢ στὸ τετράδιό, σὲ σιωπηλὴ ἐργασία ἢ στὸ σπίτι. Ὅλες εἶναι κατὰλληλες νὰ κινήσουν τὴν παιδικὴ αὐτενέργεια καὶ νὰ γεννήσουν χαρὰ καὶ ἀμύλλα σὰν ἀσχολία μὲ τὴ γνώριμη σὲ ὅλους μητρικὴ γλῶσσα, μὲ τὴν οἰκειότητα καὶ ἐγκαρδιότητα ποῦ αὐτὴ κρύβει γιὰ τὸν καθένα μας.

Στό κάθε κεφάλαιο δίνονται κάθε φορά ποικιλόμορφες ασκήσεις, ύστερ' όπου μικρή εισαγωγή που διαφωτίζει όσο πρέπει τό νέο που προσφέρεται. Ίσως κάποτε ό δάσκαλος θά βρῇ πώς δέ θά ήταν περιττή, ιδίως στά σημερινά χρόνια, κάπως μεγαλύτερη ανάλυση, και θά τοῦ γεννηθοῦν χωρίς ἄλλο και ἄλλες ἀπορίες. Σ' αὐτές θά δώσῃ τήν ἀπάντησιν τό «Βιβλίό τοῦ δασκάλου», ἤδη ἑτοίμο. (Όταν μέ τό καλό δημοσιευτή (ἀλλά πού και πώς θά ἔπρεπε νά γίνη αὐτό, ὥστε νά μείνῃ κτῆμα τῶν δασκάλων μόνο, και ἔχῃ και τῶν μαθητῶν ;), θά καθοδηγήσῃ λεπτομερειακότερα, ἔχῃ μόνο μέ τίς ἀπαντήσεις πού θά ἔχῃ πρόχειρες ἀλλά και μέ ἄλλες χρήσιμες ὑποδείξεις και συμπληρώσεις. Για τίς περισσότερες ὥστόσο περιπτώσεις δέ θά ἔχῃ ό δάσκαλος οὔτε τώρα συνήθως ἀμφιβολίες για τό σωστό, και ἡ κοινῇ γνώμη τῆς τάξης μπορεῖ και αὐτή νά βοηθήσῃ μερικές φορές.

Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις πού ἡ ἀπάντησιν μπορεῖ νά μήν εἶναι ἐνιαία· κάποτε ἐπειδή ἡ σημερινή καλλιέργεια τῆς κοινῆς ἀφήνει κάποια ἀοριστία. Αὐτό ὅμως δέν ήταν φυσικά λόγος νά μή συνταχῇ τό βιβλίον ἤ νά παραλειποῦν ἐντελῶς οἱ σχετικές λέξεις, παρά κίνητρο νά πάῃ ὅλη ἡ προσοχή για νά γίνη τό καλύτερο. Εἶναι ἀλήθεια πώς τά παιδιά τῶν μεγάλων κέντρων εἶναι σήμερα ἀποξενωμένα ἀπό χρήσιμα φραστικά στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς· ἀλλά και αὐτό δέν ήταν λόγος ν' ἀποκλειστοῦν αὐτά ἀπό τίς ασκήσεις, και νά μήν ξαναμάθουν τά ἐλληνόπαιδα αὐτά ἀγνωστές τους ἤ μισοξεχασμένες λέξεις, ἐκφράσεις και παροιμίες, τόσο ζωντανές πάντοτε για τόν ἐπίλοιπο λαό, τόσο ἐλληνικές, ἐθνικές και συχνά ἀναντικατάστατες. Στίς λεξιλογικές Ἀσκήσεις πού προσορίζονται για τό Γυμνάσιο θ' ἀντιπροσωπεύονται φυσικά περισσότερο τά λόγια στοιχεῖα και ἔτσι θά ἔχουν νά πλουτισοῦν ἐκεῖ περισσότερο τό λεξιλόγιό τους τά ἐλληνόπαιδα ἀπό τό ὑπαίθρο.

Περὶ τό νά παρατηρήσω πώς δέν εἶναι ἀνάγκη νά δεθῇ ό δάσκαλος μέ τή σειρά τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου, οὔτε και νά ἐξαντλήσῃ ὅλα τά μαθήματα πού δίνονται σ' αὐτό. Ὁδηγός του θά εἶναι τό πρόγραμμα, ό διαθέσιμος καιρός, οἱ ἀνάγκες, τό ἐπίπεδο και τό ἐνδιαφέρον τῆς τάξης του, οἱ δυσκολίες πού τυχόν θά παρουσιάσουν τά τελευταῖα μαθήματα κάθε κεφάλαιου. Δέ θά πρέπει ἄλλωστε σ' αὐτήν τήν περίπτωσιν νά ἐπιμένῃ μέ τό παραπάνω. Δέν ἀμφιβάλλω ὅμως πώς για κάθε σχολεῖο δίνεται ὅλη χρήσιμη, διδαχτική και εὐχάριστη, πολύτιμη βοήθεια για μαθητή και για δάσκαλο.

Τό σημερινό βιβλίον μαζί μέ τό ἀντίστοιχό του για τίς γυμνασιακές τάξεις τό εἶχα προῖδεαστή μαθητῆς ἀκόμη ό ἴδιος τοῦ Γυμνασίου μας, ὅταν εἶχα γνωρίσει ἀνάλογα ξενόγλωσσα διδαχτικά και ἀποροῦσα γιατί νά μήν ἔχωμε και ἡμεῖς τά ὅμοια στή γλώσσα μας. Ἀπό χωρίς σόναζα ὕλικό για αὐτά και χαίρομαι πού μπορῶ νά προσφέρω σήμερα μικρή θετική συμβολή στήν ἀναγέννησιν τῆς ἐλληνικῆς λαϊκῆς παιδείας. Καί χαίρομαι πού μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νά εὐχαριστήσω τή Δρα Μαρ. Κοντοστάθῃ, πού μέ τόση προθυμία διδάξε ἀφθονα μαθήματα ἀπό τίς ἀνέκδοτες ἀκόμη ασκήσεις στήν τάξη τῆς και πού μέ τίς παρατηρήσεις τῆς βοήθησε νά γίνη τό βιβλίον αὐτό καλύτερο.

Δεκέμβριος 1946.

ΜΑΝΟΛΗΣ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

Λέμε «Μόλις τὸν εἶδε χύθηκε ἀπάνω του», ἀλλὰ μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ «Μόλις τὸν εἶδε χύθηκε ἀπάνω του σὰν τὸ γεράκι». Θὰ ποῦμε «Μοῦ φάνηκε ἀδύνατος», μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε καὶ «Μοῦ φάνηκε ἀδύνατος σὰ σκιαχτρο». Προσθέτοντας τὶς ἐκφράσεις σὰν τὸ γεράκι, σὰ σκιαχτρο φανερώνομε τὴν ὁμοιότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ δυὸ πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα, τὰ παρομοιάζομε, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς παρομοιώσεις.

Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὸ πού θέλομε νὰ ποῦμε λέγεται πιὸ δυνατὰ καὶ ἐκφραστικά. Ὅποιος εἶδε γεράκι νὰ ὀρμᾷ στὸ πουλὶ πού θὰ πιάσῃ γιὰ νὰ τὸ σπαράξῃ, ξέρει μὲ ποιά ὀρμὴ γίνεται αὐτό, καὶ ὁ ἀδύνατος δείχνεται πιὸ ἀδύνατος ὅταν φανταστοῦμε τὸ σκιαχτρο πού βάζουν οἱ χωρικοὶ στ' ἀμπέλια τους.

ΜΑΘΗΜΑ 1.

Νὰ βρῇς στὰ παρακάτω παραδείγματα τὶς παρομοιώσεις. Θὰ συμπληρώ-
σῃς κάθε φορὰ τὶς τελεῖτες μὲ τὴ λέξη πού ταιριάζει (οὐσιαστικό).

Σήμειωση.—Τὸ σὰν θὰ τὸ γράψῃς σὰν ἢ σὰ κατὰ τὴ λέξη πού
θ' ἀκολουθήσῃ.

Πιστὸς σὰν ...	Τραγουδεῖ σὰν ...
Πεισματάρης σὰν ...	Σκαρφαλώνει σὰν ...
Πονηρὸς σὰν ...	Φυτρώνει σὰν ...
Ἦσυχος σὰν ...	Διώνει σὰν ...
Δροσερὸς σὰν ...	Αυγίζει σὰν ...
Στοιβαγμένοι σὰν ...	Καμαρώνει σὰν ...
Ἀρματωμένος σὰν ...	Κοιμᾶται (ἐλαφριά) σὰν ...
Γερὸς σὰν ...	Κυλιέται (στὴ βρώμα) σὰν ...
Ζαρωμένος σὰν ...	Πάει (μὲ τάξη, κανονικὰ) σὰν ...
Μαλακὸς σὰν ...	Πεινᾷ σὰν ...
Ἀμίλητος σὰν ...	Ἠρθε (ὀρμητικὰ) σὰν ...
Ντροπαλὸς σὰν ...	Ἐχνε τὸ φαρμάκι του σὰν ...
Κρυώνει σὰν ...	Μᾶς ἤρθες (ἕστερ' ἀπὸ καιρὸ) σὰν...

ΜΑΘΗΜΑ 2.

Στις παρακάτω παρομοιώσεις νὰ συμπληρώσης τὶς τελεῖες μὲ τὴ λέξη ποὺ χρειάζεται.

α) Νὰ βρεθῇ τὸ ἐπίθετο :

... σὰν πούπουλο
... σὰν κλωστή
... σὰν αἰσάλι
... σὰ σκιάχτρο
... σὰν ἀστραπή
... σὰ σωλήνας
... σὰ βούτυρο
... σὰν τὸ Θωμᾶ
... σὰν τὸ Ζακχαῖο
... σὰν τὸ Λάζαρο
... σὰν τὸν Κροῖσο
... σὰ λαμπριάτικο κερεῖ
... σὰν τὴν κάτω πέτρα τοῦ μύ-
λου (λέγεται εἰρωνικά).

β) Νὰ βρεθῇ τὸ ῥῆμα :

... σὰν κάβουρας
... σὰν παπαγάλος
... σὰ γαμπρὸς
... σὰ δίδυμοι
... σὰν τὰ μυλολίθια
Τὸν ... σὰ σαρδέλα
Τὸν ... σὰ φλουρεῖ
Τὰ ... σὰν τὸ γλάρο
Τὸ ... σὰν τὶς ἁμαρτίες μου
Τὸ ... σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι
... σὰν ἄγερο στ' ἁλώνι
... σὰν τὴ γάτα μὲ τὰ ποντίκια
... σὰν τὸ σκύλο μὲ τὴ γάτα
... σὰν τὴν ἄδικη κατάρα
... σὰν τὰ κακὰ προγόγια.

ΜΑΘΗΜΑ 3.

Στις παρακάτω παρομοιώσεις νὰ συμπληρώσης κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη ποὺ χρειάζεται.

Ὁ κουρασμένος ἔχει ὕπνο σὰν — .

Ὁ σκληρὸς ἄνθρωπος ἔχει καρδιά σὰν — .

Εἶναι σὰν τ' — , π' ὅδε γυρίση σπάει.

Πάντα ἔχει καίτι νὰ πῇ καὶ ν' ἀπαντήσῃ· κόβει ἢ γλώσσα του σὰν — .

Κάνει τὸν ἀνέξερο, σὰ νὰ βγῆκε τώρα ἀπὸ τὸ — .

Μόλις ἀκούστηκε ἡ τουφεκιά, σκόρπισαν οἱ φίλοι σὰν — .

Τὸ στόμα ἐκείνου ποὺ τοῦ ἐμπιστεύτηκαν ἓνα μυστικὸ πρᾶγμα νὰ εἶναι κλειστὸ σὰν — .

Ἡ γῆ εἶναι σὰ μιὰ μεγάλη κυψέλη· οἱ ἄνθρωποι μοιάζουν μὲ — .

Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν σὰν τὰ — ποὺ ἀνθίζουν τὸ πρῶν καὶ μαρμα-
ρονται ὡς τὸ βράδυ.

Ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε στὸν Ἀβραὰμ πὼς θὰ πλήθαιναν οἱ ἀπόγονοί του σὰν —.

Ἡ μνήμη εἶναι σὰν ἕνα — ὅπου θὰ φυτρώσῃ μόνο ὅ,τι ἔσπειρες.

Ὁ παράσιτος μοιάζει μὲ τὸν —, πὺν ζῇ σὲ βάρος τοῦ ἔλατου.

Τὸ διάβασμα εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἡ —.

Οἱ κουρσάροι — σιτὴ λεία τους ὅπως ἡ μύγα στὸ φοφίμι.

Ὁ ἀνόητος ἔχει — ἴσια μὲ δυὸ κοκόρους.

Ἐνας βλάχος πὺν πέρασε τὴ ζωὴ του στὰ βουνά, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του στὴν πόλιν ὅπως τὸ — σιτὴ στεριά.

Ἔχει — ποδάρι¹, — δύναμη, — μάτια, — περπατησιά, — πονηριά, — καθισιά.

ΜΑΘΗΜΑ 4.

Νὰ βρῆς παρομοιώσεις γιὰ τ' ἀκόλουθα μέρη τοῦ σώματος. (Ἡ λέξη πὺν θὰ βρῆς μπορεῖ νὰ μπῇ καὶ σὲ γενική).

κορμὶ σὰν —,	φρύδια σὰν —	χείλη σὰν —,
πρόσωπο σὰν —	μάγουλα σὰν —,	δόντια σὰν —,
κεφάλι σὰν —	αὐτιά σὰν —	μουστάκι σὰν —
μαλλιά σὰν —	μύτη σὰν —,	μέση σὰν —
μάτια σὰν —,	στόμα σὰν —,	ποδάρια σὰν —,

ΜΑΘΗΜΑ 5.

Εἶδαμε στὰ περασμένα μαθήματα πὼς μιὰ λέξη μπορεῖ κάποτε νὰ πάρῃ δύο ἢ περισσότερες παρομοιώσεις. Τὸ νόημά της δὲν ἀλλάζει, χρωματίζεται ὅμως ἔτσι διαφορετικά. Ἐνα ἄσπρο χρῶμα εἶναι πάντοτε ἄσπρο, λέμε ὅμως: ἄσπρος σὰν τὸ χιόνι, σὰν μπαμπάκι, σὰν περιστέρι.

Νὰ βρῆς ἀπὸ δύο παρομοιώσεις πὺν νὰ ταιριάξουν στὶς ἀκόλουθες φράσεις.

δουλεύει σὰν ...	γλυκὸς σὰν ...	κρύος σὰν ...
γυρίζει σὰν ...	πράσινος σὰν ...	μαῦρος σὰν ...
ζοῦσε σὰν ...	λιγνὸς σὰν ...	φουσκωμένος σὰν ...
βαρὺς σὰν ...	ἴσιος σὰν ...	ἀμέτρητοι σὰν ...

1. Στὸ παράδειγμα αὐτό, καθὼς καὶ στὸ παρακάτω θὰ μεταχειριστῇς οὐσιαστικά σιτὴ γενική χωρὶς τὸ σὰν.

ΜΑΘΗΜΑ 6.

Μερικὲς φορὲς κατορθώνομε μὲ τὶς διαφορετικὲς παρομοιώσεις πὺν δίνομε στὴν ἴδια λέξη νὰ ὀρίσωμε καλύτερα τὸ νόημά της. Ἔτσι λ.χ. μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ τὸ ρῆμα *τρέχω* τὶς παρομοιώσεις *τρέχει* σὰ *ζαρκάδι*, σὰ *λαγός*, σὰν *τὴ σαῖτα*, σὰν *τὸ πουλί*, σὰν *τρελός*, ἀλλὰ κάθε φορὰ δίνομε στὸ *τρέχω* διαφορετικὴ σημασία. *Τρέχει* σὰ *λαγός*, λέμε γιὰ κάποιον πὺν ἔφυγε βιαστικά καὶ γρήγορα, ἴσως καὶ φοβισμένος, μὲ σωστὸ *τρεξίδι*· *τρέχει* σὰ *ζαρκάδι* θὰ ποῦμε γιὰ κάποιον πὺν δείχνει καὶ σβελτάδα καὶ χάρη· *τρέχει* σὰ *σαῖτα* θὰ ποῦμε γιὰ μεγάλη ταχύτητα· *ἔτρεχε* σὰν *τὸ πουλί* θὰ εἰπωθῇ γιὰ *τρέξιμο* χαρούμενο· μὲ τὸ *τρέχει* σὰν *τρελός* ἐννοοῦμε πὺς κάποιος ἦταν ἀνήσυχος καὶ γι' αὐτὸ *ἔτρεχε* ἔδῳ κι ἔκεῖ. Ὅλα αὐτὰ τὰ διαφορετικὰ νοήματα τὰ ἐκφράζομε κάθε φορὰ μὲ τὸ ἴδιο ρῆμα *τρέχω*, στὴ γενικὴ του σημασία, καὶ ἡ παρομοίωση μᾶς χρησιμεύει γιὰ νὰ ὀρίσωμε καλύτερα τὸ εἶδος *τρέξιμο* ἐννοοῦμε, εἰδικεύοντας ἔτσι τὴ σημασία του.

Νὰ βρῆς ἀπὸ *τρεῖς* παρομοιώσεις πὺν νὰ ταιριάζουν στὶς ἀκόλουθες λέξεις καὶ νὰ ἐξηγήσης τὴ διαφορὰ πὺν τυχὸν ὑπάρχει στὴ σημασία τους.

<i>γρήγορος</i> σὰν ...	<i>ψηλός</i> σὰν ...	<i>περπατεῖ</i> σὰν ...
<i>ὁμορφη</i> σὰν ...	<i>κίτρινος</i> σὰν ...	<i>τρώει</i> σὰν ...
<i>χοιτρός</i> σὰν ...	<i>κόκκινος</i> σὰν ...	<i>κοιτάζει</i> σὰν ...

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΤΙΘΕΤΑ

Σὲ πολλὰς λέξεις συμβαίνει, ὅταν τὶς λέμε ἢ ὅταν τὶς ἀκοῦμε, νὰ μᾶς ἔρχεται συχνὰ στὸ νοῦ καὶ μιὰ ἄλλη, μὲ σημασία ἀντίθετη· *μέρα* - *νύχτα*, *μεγάλος* - *μικρός*, *συχνά* - *σπάνια*. Ἐχομε μάλιστα στὴ γλώσσα μας πολλὰς στερεότυπες φράσεις, ὅπου λέμε πλάι πλάι τὶς δύο ἀντίθετες λέξεις: *χειμῶνα καλοκαίρι*, *ἄκρες μέσες*, *στὰ μέσα καὶ στὰ ἔξω*. Τὸ ἴδιο συνηθίζεται σὲ παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια δημοτικά:

Εἶπε τὸ μακρὺ ἰου καὶ τὸ κοντό του (παροιμία).

Ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλικός, τ' ἄνθος τὸ μυρισμένο·

ἐγὼ μυρίζω πράσινος, ἐγὼ καὶ μαραμένος·

ἐγὼ στολίζω ζωντανούς, ἐγὼ καὶ πεθαμένους (δημοτικό).

ΜΑΘΗΜΑ 7.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις. (Οἱ δυὸ λέξεις πρέ-
πει κάθε φορά ν' ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Τὸ ἀντίθετο ἑνὸς οὐ-
σιαστικοῦ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, τοῦ ρήματος ρῆμα· μόνο ἡ παθητικὴ μετοχὴ
μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμῇ μ' ἐπίθετο).¹

βαρὺς	ἀρχίζω	μέρα	θαλασσινὸς
μακρὸς	πέφτω	σκοτάδι	ἔξυπνος
παστρικὸς	βρίσκω	ἀνήφορος	ξυπνητὸς
ὁμορφος	ἀνάβω	ἀγόρι	δυνατὴ (βροχὴ)
χαμηλὸς	πιάνω	σκόλη	δυνατὸς (ἄνθρωπος)
ἄδειος	τραβῶ	πολὺν	δυνατὸς (κρότος)
πλούσιος	γελῶ	ἐχτὲς	φρόνιμο (παιδί)
ρηχὸς	μιλῶ	μεθαύριο	χαρούμενος
ὠριμος	ρωτῶ	παντοῦ	ἀνοιχτὸ (μάτι, πληγὴ)
τυχερὸς	ἔλα	χαρούμενος	ἀνοιχτὸ (χρῶμα)
καλότυχος	δῶσε	ἀληθινὸς	ὀλόκληρος
σοβαρὸς	ποτὲ	νηστικὸς	μονὸς (ἀριθμὸς)
ἀληθινὸς	μακριὰ	μακρινὸς	μονὸ (ὑφασμα)
προκομμένος	κάτω	γρήγορος	ἐλαφρὰ (ἄρρωστος)

ΜΑΘΗΜΑ 8.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

μπαίνω	βράδυ	νεκρὸς	ψηλὸ (σπίτι)
χωρίζω	νάνος	φταίχτης	ψηλὸς (ἄνθρωπος)
πετυχαίνω	ἀρχὴ	σκοτεινὸς	χοντρὸ (ξύλο)
βουλῶν	λιακάδα	ὠφέλιμος	χοντρὸ (πανί)
εὐλογῶ	ξαστεριά	χρήσιμος	χοντρός (ἄνθρωπος)
καλυτερεύω	εἰρήνη	ὀρθιος	μυστικὸ (σχέδιο)
μονοιάζω	ἐκβολὲς	ὑπομονετικὸς	φτηνὰ
αὐξάνω	ἰσθμὸς	πιστὸς	ὑστερα
ξαγρυπνῶ	ἀφαίρεση	ἀληθινὸς	θεληματικὰ
ἐμπρὸς	τρικυμία	δίκαιος	ἀνάσκελα
ναί	ζέστη	πρῶτος	κρυφὰ
ἔτσι	ζωή	ἀπλωμένος	χαρὰ
περισσότερο	ὄρεξη	ἀκατάδεχτος	δικαιοσύνη

1. Τὸ μάθημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ γιὰ νὰ γίνη τὸ παιχνίδι μὲ

ΜΑΘΗΜΑ 9.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις. (Οἱ λέξεις μὲ ἀστερίσκο μποροῦν νὰ δεχτοῦν καὶ δυὸ ἀντίθετες).

γλυκὸς (καφὲς)	ξημερώνει	κορφὴ (βουνοῦ) *
γλυκὸ (νερὸ)	συνάζω	γιοματάρι (χρᾶσι) ¹
γλυκὸ (χρᾶσι) *	φανερώνω	εὐχαρίστηση
γλυκὸ (ὀπωρικὸ)	περισσεύει	φρέσκο (ψωμί, ψάρι)
γλυκὸς (τρόπος) *	τρυπῶ (τὸν τοῖχο)	φρέσκο (αὐγὸ) *
στενὸς (δρόμος)	θυμοῦμαι	φρέσκο (λουλούδι)
στενὸ (παπούτσι)	μοιάζω *	ἴσιο (ξύλο)
στενὸς (συγγενῆς)	ἀποκοιμοῦμαι	ἴσιος (ἄνθρωπος, ποὺ
ροζιάρικο (ξύλο) *	κρύβω	στέκεται ἴσια)
πονηρὸς *	πυκνώνω	ἴσιος (ἄνθρωπος, γιὰ
βαρετὸ (βιβλίο) *	ψίχα (ψωμιοῦ)	τὸ φέρεσίμὸ του)
ἄψητο (φαγί) *	στραβὰ (θυμήθηκα	ἴσια (ὄψη ὑφάσματος)
σημαντικὸς	κάτι)	ἴσο (τρίγωνο)
ἄσπρο (ψωμί, κρέας,	χωρὶς (κάποιον) *	ἔσωτερικὸς
φορεσιὰ)	σιγὰ (τρώει)	ξανθὸς (ἄνθρωπος)
ἄσπρα (φασόλια) *	σιγὰ (μίλα γιὰ νὰ	ξανθιὰ (σταφίδα)
μαλακὸ (στρῶμα)	καταλαβαίνω)	μαζεύω (τὴν πλύση,
μαλακὸ (φέρεσιμο) *	λαγὸς (στὴ γρηγο-	τὸν τραχανά)
ξεκλειδώνω	ράδα)	μαζεύω (λουλούδια)

ΜΑΘΗΜΑ 10.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

μεσιανὸς	σπλαχνικὸς	φλύαρος
διαφορετικὸς	ἐπιδέξιος	φιλάργυρος
ἄνοστος	ἀθάνατος	ἀγουρίδα ²

τὸ μαντίλι ἀνάμεσα στὰ παιδιά, ὅπως τὸ συνηθίζουν πετώντας τὸ ἓνα στὸ ἄλλο τὸ μαντίλι καὶ λέγοντας ἀπὸ μιὰ συλλαβή, ποὺ πρέπει νὰ τὴ συμπληρώσῃ ὁ δεύτερος μὲ ἄλλη, ὥστε νὰ συναποτελεσθῇ λέξη. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὰ μαθήματα 8, 9, 10, 11.

1. Τὸ πρῶτο χρᾶσι ἀπὸ βαρέλι φρεσκοανοιγμένο.

2. Λέγεται γιὰ τὸ ἄγουρο ἀκόμη σταφύλι. Γιὰ τὸ ἀντίθετο νὰ βρῆς ἓνα ἐπίθετο.

καμπούρα (σὲ ξύλο)	φυλάγω (γιορτή, ὄρκο)	σκλάβος ³
μπενετάδες ¹	σηκώνω (τὸ χέρι)	παιδί ³
λησμονιὰ	σηκώνω (τὰ μάτια)	γερὸ (κορμὶ) *
νηστικός (ἀπὸ φαγὶ)	σηκώνομαι (ἀπὸ τὸ	γερὸ (χάσιανο)
νηστικός (ἀπὸ κρασί)*	κρεβάτι)	γερὸ (βάζο) *
ἀγανὸ (πανί) ²	σηκώνεται (ὁ ἄνεμος)	γερὸ (κεφάλι) *
ἀπαλὸ (δέρμα)	γραμματισμένος	γερός (ἐπιστήμονας)
ἀπαλὸ (πανί)	χαριτωμένος	σφιχτὸ (αὐγὸ)
ξυπόλυτος	ξέχειλη (κουταλιὰ) *	σφιχτὸ (πλέξιμο)
πήζω	ξυστὰ (σύρριζα περ-	σφιχτὴ (ζύμη) *
κάθομαι (στὴν κα-	νῶ ἀπὸ κάπου)	σφιχτός (ἄνθρωπος)
ρέκλα)	ξυστὰ (γεμίζω τὸ	πεζὸς (ὁδοιπόρος) ⁴
πλαγιάζω (νὰ κοι-	πιάτο)	πεζὸς (συγγραφέας) ⁴
μηθῶ)	κεφαλαῖα (γράμματα) ⁵	πεζὸ (ἔργον)
πιστώνω	λάθος ³	μηδὲν (βαθμὸς) ⁵

ΜΑΘΗΜΑ 11.

Νὰ βρῆς τίς ἀντίθετες ἀπὸ τίς ἀκόλουθες λέξεις.

πυκνὸς	πρόστιχο (φέρσιμο)	πασχάζω
παράταιρος	βουνίσιος (κάτοικος) *	ἐπιτρέπω
λιανικὸ (πούλημα)	βουνίσιος (ἄερας)	λαγοκοιμοῦμαι
ἀκέραιος (ἀριθμὸς)	ὄρεινὸ (πυροβολικὸ)	καλωσορίζω
ἀκέραιο (χομμάτι)	ψυχικὴ (ἰδιότητα)	συχνά
τὸ τρίτο	πένθιμες (καμπάνες)	συχνότητα
τὸ δέκατο	γερακομύτης *	περίπου
φιλειργηνικὸς	φοβιτοιαύρης *	στ' ἀλήθεια* ⁶
κατάκλειστος	σπαγγοραμμένος *	Ἄνω Βόλος

1. Λέγεται γιὰ τὸ κέρασμα ποὺ κάνει ὅποιος φεύγει γιὰ ταξίδι. Τὸ ἀντίθετο εἶναι λέξη ποὺ σημαίνει τὸ κέρασμα ἀπὸ τοὺς φίλους του σ' ἐκεῖνον ποὺ γυρίζει ἀπὸ ταξίδι.

2. Λέγεται γιὰ ὕψος ὕψασμένο ἀραιά.

3. Στὸ παράδειγμα αὐτό, τὸ ἀντίθετο εἶναι ἐπίθετο, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ οὐσιαστικό.

4. Στὸ παράδειγμα αὐτὸ ἔχομε ἐπίθετο ἰσοδύναμο μὲ οὐσιαστικό. Γι' αὐτὸ τὸ ἀντίθετό του εἶναι οὐσιαστικό.

5. Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἐπίρρημα.

6. Τὸ ἀντίθετο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ φράση ἀπὸ δύο λέξεις.

ὁμαλὸς	κατηγορῶ (στο δικαστήριον)	εὐμένεια
ἀπλόχωρος	πεινασμένος*	ψυχρὴ (ὑποδοχή)
ὀφειλέτης	ἔξοδο	νέο (κρασί)
πρόγονος	καλλιγραφία	νέος (ἄνθρωπος)
προγονός	ὀξεία (γωνία)	νέα (ἱστορία)
παράδεισος	ἀπουσία	μόνιμος (ὑπάλληλος)
νίκη	κέρδος	μόνιμος (ἀξιωματικός)
ἀρχικός	ὁμόνοια	μόνιμη (κατάσταση)
προβιβάζω (στὶς ἐξετάσεις)	ἐπιείκεια	συμφορητικός
		μακροχρόνιος*

ΜΑΘΗΜΑ 12.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις τὶς λέξεις ποὺ εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα νὰ τὶς ἀντικαταστήσης μὲ τὶς ἀντίθετές τους.

Ξημερώνει· σηκωθῆτε.

Φύγετε ὅσο μπορεῖτε πρὸ γρήγορα.

Ἡ εἰρήνη εἶναι μεγάλο ἀγαθό.

Εἶναι ἀργά. Ἀρχισε νὰ νυχιώνῃ.

Τὸ καλοκαίρι ἀποζητοῦμε τὴ σκιά.

Δὲν πρέπει νὰ δίνωμε δίκιο στὸν πρὸ δυνατό.

Ὅ,τι μάθαμε καλά, τὸ θυμούμαστε.

Τὸ πρωὶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος στὴν ἀνατολή.

Μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ οἱ μέρες ἀρχίζουν νὰ μικραίνουν.

Ὁ βοριάς εἶναι κρύος καὶ ξερός.

Τὰ μαῦρα ρούχα μᾶς ζεσταίνουν τὸ καλοκαίρι.

Ἡ ζωὴ μας ἀρχίζει μὲ τὴ γέννησή μας.

Τὸ πρωὶ φεύγω ξεκούραστος.

Ν' ἀναζητῇς τὴ συντροφιά τῶν καλῶν.

Στὴν πόλιν πλαγιάζομε ἀργά.

Νὰ ξεχνᾷς ὅ,τι ἔδωσες.

Ἐνωμένοι θὰ εἴμαστε πρὸ δυνατοί.

Ὅποιος πάντα ἐπιθυμεῖ εἶναι φτωχός.

Ἡ ζέση διαστέλλει τὰ σώματα.

Ἡ κακὴ συνείδηση δὲν εἶναι ποτὲ ἡσυχῇ.

Ὁ νικητὴς ἔφυγε πληγωμένος.

Εὐτυχεῖ ἓνας λαὸς ποὺ σέβεται τοὺς νόμους.

Εἴμαστε πάντα εὐχαριστημένοι μὲ τὴν κατάστασή μας, ὅταν τὴ συγκρίνωμε μὲ μιὰ χειρότερη.

Σὲ κάθε κακὸ μπορεῖ νὰ κρῖνται καὶ κάποιο καλό.

Νὰ θυμᾶσαι τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἔκαμαν.

ΜΑΘΗΜΑ 13.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες παροιμίες βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποὺ τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα.

Ὅποιος γυρεύει τὰ πολλὰ χάνει καὶ τὰ —.

— νὰ σύρη ντρέπεται, μπροστὰ νὰ πάη φοβᾶται.

Ἦρθαν τ' ἄγρια κι ἔδιωξαν τὰ —.

Τὸ σιχαρὸ ξύλο — δὲ γίνεται.

Τὰ σάπια λεμόνια σαπίζουν καὶ τὰ —.

Δὲν πιστεύει ὁ χορτασμένος τὸ κακὸ τοῦ —.

Μηδ' ὁ Μάης καλοκαίρι, μηδ' ὁ Αὐγουστος —.

Ἦ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ —.

Τὸ σκοινὶ τοῦ ζουρλοῦ μονὸ δὲ φτάνει, — φτάνει καὶ περισσεύει.

Ὡσπου νὰ σηκώση τὸ ἓνα πόδι, — τὸ τρώει ἢ γάτα.

Ὅπου ξοδεύει δεκοχτὼ καὶ δὲ — τριάντα.

Ὁ γλάρος ἀψηλὰ πετᾷ καὶ — λογιάζει.

Τὸ ἔξω τοῦ αὐγοῦ καὶ τὸ — τῆς ἐλιάς.¹

Καὶ τὰ — δικά του καὶ τὰ διπλὰ δικά του.

Παλιὸ μουλάρι, — περπατησιά.

Εἶναι — μαντρόσκυλα καὶ τὸ κομμάτι ἓνα.

ΠΑΪΝΑ τὰ βουνὰ κι ἀγόραζε στὸν —.

Ἐπαρε λάδι ἀπ' τὴν κορφὴ καὶ μέλι ἀπὸ τὸν —.

Τῆς Παρασκευῆς τὰ γέλια, τοῦ Σαββάτου —.²

Μὲ — κόλλυβα, δικά μας σχώρια.

Ὅποιος ἐγέλα τὸ ταχύ, — εἰ πριχοῦ — ση³ (Ἐρωφίλη).

Ἀπὸ τὰ δίκια γλίτωσες, τ' — θὰ σὲ πνίξουν.

Δὲν ἔχει οὔτε — οὔτε ἀνάποδη.

— μου στὴ — μου, κι ὀχτρέ μου στὴ χαρὰ μου.

Βάρ' τὸν καλὸ νὰ γίνη καλύτερος· βάρ' τὸν —, νὰ γίνη —.

Πάρ' τὸν — καὶ χτύπα τὸν ἄλλο.

Ὅποιος σκάβει λάκκον ἄλλου, πέφτει ὁ — μέσα.

Ἦ τὰ — στὰ χαμηλά, ἢ τὰ — στὰ λίγα.

Τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας —.

Τὸ λάδι φαίνεται στὸν ἄφρὸ καὶ ἡ ψευτιά στὸν —.

1. Λέγεται γιὰ ἐκείνους ποὺ θέλουν στὴ μοιρασιά τὸ καλύτερο ἀφήνοντας τ' ἄχρηστα γιὰ τοὺς ἄλλους.

2. Λέγεται γιὰ τὴ χαρὰ ὅταν τὴν ἀκολουθῇ ἡ λύπη.

3. Ἐδῶ χρειάζεται ἓνα ῥήμα ποὺ νὰ ἔχῃ σημασίαν ἀντίθετη ἀπὸ τὸ ταχύ (πρῶν).

ΜΑΘΗΜΑ 14.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας στὴ θέσιν τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποὺ εἶναι τυπωμένη μὲ πλάγια γράμματα.

Ὅποιος νομίζει πὼς τὰ ξέρει ὅλα, δὲν ξέρει —.

Μπορεῖ ἓνας ἄνθρωπος νὰ κοιμηθῇ πλούσιος καὶ νὰ —.

Οἱ πιὸ μεγάλοι καὶ οἱ πιὸ δυνατοὶ ἔχουν συχνὰ ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς — καὶ τοὺς —.

Ὁ ἐγωιστὴς λέει: Ὅλα γιὰ μένα, — γιὰ τὸν —.

Πολλοὺς τοὺς πειράζει περισσότερο ἢ ζέστη τὸ καλοκαίρι παρὰ τὸ — τὸ —.

Ὅσο πιὸ νωρὶς σηκώνομαστε τόσο μεγαλώνει τὸ πρωινὸ μας καὶ ὅσο πιὸ — — τόσο μεγαλώνει — ἢ — ἰά μας.

Ὅσο χαμηλότερα πέφτει κανεὶς, τόσο — κοιτάζει.

Τὸ ναυτικὸ εἶναι δύο εἰδῶν, πολεμικὸ καὶ —.

Εἶναι καλὸ νὰ λήη κανεὶς πολλὰ πράγματα μὲ — —.

Πρέπει ν' ἀντιστέκεσαι στὸ ρεῦμα, καὶ ὄχι νὰ —εσαι ἀπ' αὐτό.

Ὅποιος ἔχει τὴ δύναμη νὰ ὑποφέρῃ ὅταν πρέπη μικρὲς λύπες, νιώθει ἀργότερα — —.

Ἡ ἀρρώστια μᾶς κάνει νὰ καταλαβαίνωμε τὴν ἀξία τῆς —.

Ἀστραψε στὴν ἀνατολὴ καὶ βρέθηκε στὴ — (δημ.).

Ἀνέβα πάνω στὸ βουνὸ καὶ ἰδὲ — σιτὸν — (δημ.).

Ἡ παρουσία τοῦ ἡλίου τὴ μέρα μᾶς χαρίζει τὸ φῶς, τὴ ζέστη, καὶ τὴ ζωή. Ἡ — του θὰ εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα —, — καὶ τὸ —.

Στὸ μαγαζί μου ὁ ἀγοραστὴς πληρώνει μὲ χρήματα ἢ σὲ —.

Οἱ βλάχοι περνοῦν σκληρὴ ζωή... Ταξιδεύουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ ψῆλωμα σὲ —. Σήμερα στήνουν τὴν καλύβα ἐδῶ, — — μακριά, ὅπου εἶναι χορτάρι καὶ κλαρί. Ἀθεμέλιωτα εἶναι τὰ σπίτια τους καὶ δὲν μπορεῖς νὰ στήσης τίποτα μέσα. Ὅλες οἱ δουλειὲς ἀπὸ τὸ — ὡς τὸ βράδν (Παπαντωνίου).

Ἀρματωλὸς μὲς στὰ βουνὰ καὶ κλέφτης μὲς στοὺς —,

νὰ ᾄχα τὰ βράχια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,

νὰ μὲ κοιμᾶν οἱ πέρδικες, νὰ μὲ — ἂν τ' ἀηδόνια (δημ.).

ΜΑΘΗΜΑ 15.

Νὰ σχηματίσης δέκα φράσεις, ποὺ ἢ καθιεμιὰ τους νὰ ἔχη καὶ ἀπὸ μία ἢ δύο λέξεις μαζὶ μὲ τὴν ἀντίθετή τους. Τέτοια φράση εἶναι λ.χ. Πολλοὶ ἀρχίζουν καλὰ μὰ τελειώνουν ἄσκημα.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Όταν λέμε *γλυκό σταφύλι*, *ράγισε το πιάτο*, *τα κλαδιά της μηλιάς γέροντα βαριά*, *ο Όλυμπος είναι βουνό* οι λέξεις *γλυκό*, *ράγισε*, *βαριά*, *βουνό* έχουν τη συνηθισμένη τους σημασία, εκφράζουν την ιδέα που είναι ή αρχική, ή κύρια· γι' αυτό λέμε πώς βρίσκονται στην κυριολεξία, πώς χρησιμοποιήθηκαν κυριολεκτικά. Με τις ίδιες όμως λέξεις μπορούμε να σχηματίσουμε άλλο είδος φράσεις και να πούμε: *έχει φωνή γλυκιά*, *ράγισε η καρδιά μου* πού το άκουσα, *κοιμήθηκα βαριά*, *οι δυσκολίες ήταν βουνό*. Ένω έδω έχουμε τις ίδιες πάλι λέξεις, έχουν αυτές σημασία διαφορετική από πρώτα. Η σημασία τους εκείνη μεταφέρθηκε τώρα σε κάτι άλλο, και γι' αυτό την ονομάζουμε μεταφορική σημασία ή μεταφορά.

Η μεταφορά αυτή γίνεται με κάποια σύγκριση πού κάνουμε ανάμεσα στις δυο έννοιες πού εκφράζει ή ίδια λέξη και πού έχουν μιὰ ομοιότητα μεταξύ τους: Η *γλυκιά φωνή* μᾶς κάνει την ίδια ευχαρίστηση πού αίσθανόμαστε και με τη *γλυκιά ζάχαρη*. Οι δυσκολίες πού βρίσκομε για να τελειώσωμε μιὰ δουλειά και πού τις λέμε *βουνό*, μᾶς θυμίζουν τις δυσκολίες πού είχαμε για ν' ανεβούμε ένα *βουνό*. Έτσι με τις μεταφορές γίνεται εκείνο πού λέμε πιό εκφραστικό, ζωντανό και ώραιο.

Σημείωση. Η μεταφορά συγγενεύει με την παρομοίωση. Καί στην παρομοίωση συγκρίνομε δυο πράματα και βρίσκομε την ομοιότητα ανάμεσά τους: *είναι σαν άλεπού*. Υπάρχει όμως ανάμεσα στην παρομοίωση και τη μεταφορά ή ακόλουθη διαφορά: Στην παρομοίωση κάνομε μόνο τη σύγκριση, με τη βοήθεια του *σαν*, και ή λέξη πού το συνοδεύει φυλάγει τη συνηθισμένη της σημασία, την κυριολεξία της. Όποιος «*κάνει σαν άλεπού*» ή «*είναι σαν άλεπού*» μοιάζει μόνο *σαν* άλεπού. Στη μεταφορά όμως «*αὐτός είναι άλεπού*», ή *πονηριά του*, πού την έχει και ή παμπόνηρη άλεπού, μᾶς κάνει και τόν ονομάζομε *άλεπού*, και έτσι ή *άλεπού*, με τη μεταφορική αυτή χρήση, καταντᾶ να σημαίνει *πονηρός*. Η μεταφορά είναι λοιπόν παρομοίωση συντομεμένη και πιό έντονη, πού εκφράζει πιό δυνατά την ομοιότητα ανάμεσα σε δυο πράματα.

ΜΑΘΗΜΑ 16.

Στά παρακάτω παραδείγματα σημειώθηκαν με πλάγια γράμματα τὰ επίθετα, πού λέγονται στην κυριολεξία. Να βρῆς γιά τὸ καθένα τους ἀπὸ τρία παραδείγματα ὅπου νὰ λέγονται τὰ ἐπίθετα μεταφορικά.

Πικρὸ γιαιτρικό.
Χοντρὸ σκοινί.
Λεπτὸ σκοινί.
Σκληρὴ πέτρα.
Τρυφερὸ κρέας.
Μαῦρο πανί.

Ἄσπρος γλᾶρος.
Σκοτεινὴ σπηλιά.
Ὠριμὸ σταφύλι.
Βαρὺ φορτίο.
Χρυσὸ ρολόι.
Μαλακὸ στρῶμα.

Βαθὺ πηγάδι.
Γλυκὸ φαγητό.
Γεμάτο πιθάρι.
Παχὺ ἄρνι.
Ἀρβανίτικο χωριό.
Ἀτσαλένια βελόνα.

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Συχνὰ μεταχειριζόμαστε μεταφορικά ὀνόματα ζώων γιὰ νὰ ἐκφράσωμε πιὸ χτυπητὰ μιὰ ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, σωματικὴ ἢ ψυχικὴ. Ἔτσι λ.χ. λέμε *λελέκι* ἕναν ἄνθρωπο πολὺ ψηλὸ ἢ ὀνομάζομε *παπαγάλο* ἕναν πολὺλογο καὶ ἐπιπόλαιο, πού ξαναλέει ὅ,τι ἄκουσε χωρὶς νὰ τὸ ἔχη καταλάβει.

Νὰ ἐξηγήσης ποιὲς ἀνθρώπινες ιδιότητες ἐκφράζονται μὲ τ' ἀκόλουθα ὀνόματα τῶν ζώων. (Ἄν εἶναι δυνατό θὰ βρῇς ἕνα ἰσοδύναμο ἐπίθετο ἢ δύο. Ἀλλιῶς θὰ τὸ ἐξηγήσης ὅπως μπορεῖς καλύτερα).

ἄρκουδα	λιοντάρι	χελώνα	σαράκι
ἄρνάκι	λύκος	φίδι	σφήκα
ζαρκάδι	μαῖμου	δελφίνι	τσιμπούρι
καμήλα	μουλάρι	βδέλλα	τοίρος
κατσίκι	χαμαιλέοντας	κουνούπι	στρείδι

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Νὰ βρῇς δεκαπέντε ὀνόματα πουλιῶν καὶ ψαριῶν ἢ θαλασσινῶν πού νὰ τὰ μεταχειριζόμαστε καὶ μεταφορικά, καὶ νὰ ἐξηγήσης μὲ ποιά σημασία τὰ λέμε τότε.

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Στις ἀκόλουθες φράσεις παρουσιάζονται τὰ παραδείγματα μὲ τὴν κυριολεξία καὶ μὲ τὴ μεταφορὰ ἀνακατωμένα. Νὰ τὰ ξεχωρίσης (γράφοντας χωριστὰ τὰ παραδείγματα ἀπὸ κάθε εἶδος).

Σιδερένια πόρτα.
Γλυκιὰ ζάχαρη.
Ποτήρι καθαρὸ.
Καθαρὰ ροῦχα.
Ἀνθρώπος ἴσιος.

Σιδερένια χέρια.
Γλυκιὰ θύμηση.
Διαγωγὴ καθαρή.
Καθαρὰ λόγια.
Ξύλο ἴσιο.

Λόγια παχιά.
 Πικρὰ λόγια.
 Στραβὴ γνώμη.
 Πίστη ἀσάλευτη.
 Σούπα ἀνάλατη.
 Σπουργίτι θηλυκό.
 Τσουχτερὴ τσουκνίδα.
 Νερόβραστα λόγια.
 Μπερδεμένα λόγια.

Ἄνθρωπος παχύς.
 Πικρὸ γιατρικό.
 Σανίδα στραβή.
 Βράχος ἀσάλευτος.
 Ἄνθρωπος ἀνάλατος.
 Θηλυκὸ μυαλό.
 Τσουχτερὰ λόγια.
 Νερόβραστο φαγητό.
 Μπερδεμένο κουβάρι.

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα εἶναι σημειωμένα μὲ πλάγια γράμματα τὰ ὅρηματα, ποὺ λέγονται κυριολεχτικά. Νὰ βρῆς γιὰ τὸ καθένα τους ἀπὸ μιὰ φράση ποὺ νὰ λέγεται μεταφορικά.

Ἀνάβω τὰ φρύγανα.
 Γυρίζει ἡ ἀνέμη.
 Σηκώνει εὐκόλα ἔξι ὀκάδες.
 Κλείνω τὰ μάτια.
 Κόλλησαν ἓνα χαρτάκι στὴν
 μπουτίλια.
 Πῆγα περὶπατο.
 Τρώει ὅ,τι βρίσκει.

Γονάτισα γιὰ νὰ μὴ χτυπήσω.
 Ὁ παπὰς λιβάνισε τὶς εἰκόνες.
 Ἀκόμη δὲ θέρισαν τὰ στάχνα.
 Ὁ στρατιώτης ζώστηκε τὸ σπα-
 θὶ του.
 Τὰ ποντίκια ἔτρωγαν τὸ ψωμί.
 Μπῆκε τὸ καράβι στὸ λιμένα.
 Σφηνώθηκε τὸ καρφὶ στὸ ξύλο.

ΜΑΘΗΜΑ 21.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις εἶναι ἀνακατωμένα τὰ παραδείγματα μὲ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορά. Νὰ τὰ ξεχωρίσῃς (γράφοντας χωριστὰ τὰ παραδείγματα τοῦ κάθε εἶδους).

Ἀνοίξα τὴν πόρτα.
 Τὸ ἔστρωσε στὴν κουβέντα.
 Κολυμποῦσε στὰ δάκρυα.
 Πῆρε τὸ ποτάμι τὰ γεφύρια.
 Λύγισε ἀπὸ τὴ λύπη.
 Μὲ πάγωσε ἡ ματιά του.
 Γυρίζω τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου.
 Κέρωσε ὅταν τὸ ἄκουσε.
 Ἐπese καὶ χτύπησε.

Ἀνοίξε ὁ γείτονάς μου ἓνα μαγαζί.
 Ὅπως στρώσης θὰ πλαγιάσης.
 Τὰ ψάρια κολυμποῦν στὴ θάλασσα.
 Τὸν πῆρε τὸ μάτι μου.
 Ὁ ἀέρας λύγισε τὶς κερασιεῖς.
 Παγώνει τὸ νερὸ στὸ μεγάλο κρύο.
 Γυρίζω ἓνα πράμα στὸ ἀστεῖο.
 Χαρτὶ κερωμένο.
 Ἐπesan οἱ τιμές.

Κάτι σάλεψε μέσα στὰ χαμόκλαδα. Σάλεψε ὁ νοῦς του.
 Ἔπεσε σὲ συλλογή. Ἔπεσε μέσα στὸ πηγάδι.
 Διψῶ στὴ μεγάλη ζέστη. Διψῶ νὰ μάθω.
 Τὸν ἔφαγαν τὰ βάσανα. Ἐφαγε ἡ γάτα τὸ ποντίκι.
 Μοῦ ἔκρουσε τὸ μυστικό. Κρούσπον καλὰ γιὰ νὰ μὴ σὲ βροῦν.
 Ὅσο μεγαλώνει τὸ μικρὸ παιδί Ὅσο τὸ συλλογίζεται κανεὶς ψηλῶ-
 ψηλώνει. νει ὁ νοῦς του (Παπαδιαμάντης).

ΜΑΘΗΜΑ 22.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα σημειώνονται μὲ πλάγια γράμματα λέξεις πὺν λέγονται στὴν κυριολεξία. Νὰ μεταχειριστῆς τὴν καθεμιὰ τους μεταφορικά, σχηματίζοντας μὲ αὐτὲς ἀπὸ μιὰ μικρὴ φράση.

Ὁ Πηνειὸς εἶναι ποτάμι.	Τὸ καράβι εἶναι ἀκόμη στὰ σκαριά.
Μὴν τὸ φᾶς, εἶναι φαρμάκι!	Μὲ τέτοια φουρτούνα δὲν πιάνον- ται ψάρια.
Ἔπεσε χτὲς πολλὴ βροχή.	Τὸ πισσόχαρτο εἶναι χαρτὶ ἀλειμμέ- νο μὲ πίσσα.
Ἀναψε τὴ φωτιά.	Μὴν παραφορτώνης τὸ μουλάρι μὲ πολὺ βάρος.
Δαχτυλίδι ἀπὸ μάλαμα.	
Μνηῆμα ἀπὸ πέτρα.	
Δυὸ καράτια χρυσάφι.	

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Συχνὰ μεταχειριζόμαστε λέξεις πὺν ἔκφραζουν μέρη τοῦ ἀνθρώπου κορμιοῦ γιὰ ἔννοιες πὺν παρουσιάζουν ἑξωτερικὴ ὁμοιότητα μὲ αὐτό, καθὼς λ.χ. ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν κοιλία ἐνὸς ἀγγείου ἢ τὸ κεφάλι τῆς πρόκας. Ἀνάλογα μεταχειριζόμαστε κάποτε καὶ λέξεις πὺν σχετίζονται μὲ ζῶα ἢ μὲ φυτά: τὰ φτερά τοῦ μύλου, τὰ φύλλα τοῦ χαρτιοῦ. Ἡ συνήθεια αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῇ ἀπλῶ μὲν ἡ κυριολεξία.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα σημειώνονται μὲ πλάγια γράμματα λέξεις πὺν λέγονται στὴν κυριολεξία. Νὰ βρῆς γιὰ τὴν καθεμιὰ τους ἀπὸ τρεῖς παραδείγματα μὲ ἀπλωμένη κυριολεξία.

κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου
 καρδιά τοῦ ἀνθρώπου
 αὐτιά τοῦ ἀνθρώπου
 δόντια τοῦ ἀνθρώπου

στόμα τοῦ ἀνθρώπου
 φτερό τοῦ πουλιοῦ
 φύλλο τοῦ δέντρο
 ρίζα τοῦ φυτοῦ

γλώσσα τοῦ ἀνθρώπου
 λαιμὸς τοῦ ἀνθρώπου
 μάτι τοῦ ἀνθρώπου
 μύτη τοῦ ἀνθρώπου

χείλια τοῦ ἀνθρώπου
 ράχη τοῦ ἀνθρώπου
 χέρι τοῦ ἀνθρώπου
 ποδάρι τοῦ ἀνθρώπου

ΜΑΘΗΜΑ 24.

Μὲ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις νὰ σχηματίσης δυὸ φράσεις. Στὴ μία τους νὰ λέγωνται κυριολεχτικὰ καὶ στὴν ἄλλη μεταφορικὰ.

Βουτῶ, καταπίνω, κρύβω, λάμπω, μαυρίζω, μυρίζω, ξεφτῶ, πετῶ, πλέκω, σπάζω, τρέχω, ἀφαίμαξη, πλοκάμι.

ΜΑΘΗΜΑ 25.

Νὰ βρῆς δέκα ῥήματα καὶ νὰ σχηματίσης ἀπὸ αὐτὰ δέκα φράσεις ὅπου νὰ λέγωνται αὐτὰ μεταφορικὰ.

ΜΑΘΗΜΑ 26.

Ὅπως μεταχειριζόμαστε λέξεις μὲ μεταφορικὴ σημασίᾳ πλάι στὴν κυριολεχτικὴ, ἔτσι παίρνομε συχνὰ καὶ φράσεις ὁλόκληρες ὅχι στὴν κυριολεξίᾳ τους παρὰ μεταφορικὰ. Ἀ. χ. ἡ φράση *πῆρε τὸν κακὸ δρόμο* σημαίνει στὴν κυριολεξίᾳ πὼς κάποιος γελάστηκε στὸ δρόμο ποὺ εἶχε νὰ πάρῃ γιὰ νὰ πάῃ ἐκεῖ ποὺ ἤθελε, καὶ πῆρε τὸ στραβό, ποὺ ἔβγαξε ἄλλοῦ, ἢ ποὺ ἔκανε γύρο. Ὅταν ὅμως ποῦμε γιὰ κάποιον ποὺ ἄφησε τὴ σπουδὴ του πὼς δὲν προκόβει, πὼς δὲν εἶναι πιὰ ἐνάρετος, πὼς πῆρε τὸν κακὸ δρόμο, τὸ δρόμο ποὺ δὲν εἶναι ὁ σωστός, οἱ λέξεις φυλάγουν τὴν κυριολεξίᾳ τους ἀλλὰ μεταχειριζόμαστε ὁλόκληρη τὴ φράση μεταφορικὰ. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν λέμε πὼς κάποιος *μοῦ ἔφησε τὸ ψάρι στὰ χεῖλη* ἢ πὼς *μοῦ ἔβγαλε τὴν ψυχὴ ἀνάποδα*. Ἄν μιλούσαμε κυριολεχτικὰ, θὰ ἦταν ὁ λόγος γιὰ ἀληθινὸ ψάρι καὶ ἀληθινὸ ψήσιμο στὸ στόμα μας ἢ γιὰ πραγματικὸ βγάλισμο τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ κορμί μας, καὶ μάλιστα ἀνάποδα. Πρόκειται ὅμως μόνο γιὰ μιὰ μεταφορά, μιὰ εἰκόνα, ποὺ μὲ τὴν παραστατικότητά της δείχνει χτυπητὰ πόσο μᾶς βασάνισε αὐτὸ ποὺ πάθαμε.

Οἱ ἀκόλουθες φράσεις λέγονται μεταφορικὰ. Νὰ βάλῃς στὴ θέση τους τὴν ἴδια ἰδέα μὲ τὴν κυριολεχτικὴ φράση ποὺ χρειάζεται. (Πρέπει ν' ἀποδοθῇ διαφορετικὰ τὸ μέρος τῆς φράσης τὸ τυπωμένο μὲ πλάγια γράμματα).

Τὸν ἔχω κλείσει στὴν καρδιά μου.
 Ἀπὸ αὐτὴν τὴ δουλειὰ δὲ βγαί-
 νει ζουμί.
 Δὲν περνᾷ ἀπὸ τὸ χέρι μου.
 Τὰ φορτωθήκα ὅλα στὴ δική
 μου ράχη.
 Μασᾷ τὰ λόγια του.
 Τὸν τρώει τὸ σκουλήκι.
 Θέλει νὰ μᾶς ρίξει στάχτη στὰ
 μάτια.

Μοῦ ἔφαγε τ' αὐτιά.
 Ἀκόμη δὲ βγῆκε ἀπὸ τ' αὐγό.
 Μᾶς πότισε ὅλους φαρμάκι.
 Τραβᾷ τὰ μαλλιά του.
 Ἐφτασε ὁ κόμπος στὸ χένι.
 Κρέμασε σκουλαρίκι τὰ λόγια μου.
 Πάτησε τὴν πίτα.
 Τὰ ἔκαμε ρόιδο.
 Τὸ ἔδεσε στὸ ψιλὸ μαντίλι.
 Πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό.

ΜΑΘΗΜΑ 27.

Δίνονται μερικὲς φράσεις. Νὰ βρῆς τὶς μεταφορικὲς φράσεις ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν. (Πρέπει ν' ἀποδώσῃς διαφοροτικὰ τὸ μέρος τῆς φράσης ποὺ τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα).

Κοιμᾶται πολὺ νωρίς.—Τὸ τελευταῖο δούλεμα (ἐπεξεργασία).—Εἶ-
 ναι ἑτοιμος γιὰ τσάκωμα.—Εἶναι ἄνθρωπος ποὺ ἀνακατώνεται παν-
 τοῦ.—Ξόδεψε (πλήρωσε) πάρα πολλὰ (ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε).—Τὸν
 ἄγγιξες στὸ πιὸ εὐαίσθητό του μέρος.—Τοῦ παίρνει κανεὶς λόγια μὲ
 μεγάλη δυσκολία.

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Νὰ βρῆς δώδεκα μεταφορὰς ἢ μεταφορικὲς φράσεις ποὺ νὰ εἶναι παρ-
 μένες ἀπὸ τὴ θαλασσινὴ ζωὴ καὶ νὰ ἐξηγήσῃς τὴ σημασίαν τοὺς συσχετίζον-
 τας τες μὲ τὴν κυριολεξίαν τους.

(Μπορεῖς νὰ διαλέξῃς ἂν προτιμᾷς γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὶς λέξεις: θά-
 λασσα, δελφίνι, γαρίδα, ψαρεύω, θολώνω, ἀγκίστρι, δίχτυ, σκαρί, πανιά, πανιέρα,
 ἀρμενίζω, ἄερας, πλώρη, τιμόνι, μπούσουλας, κάβος, στραβοτιμονιά, σύζυλος, ξέρα,
 στεριά, ἀράζω).

ΜΑΘΗΜΑ 29.

Ξεχωριστὰ ἀγαποῦν καὶ συνηθίζουν τὶς μεταφορὰς οἱ ποιητὲς καὶ
 οἱ ἄλλοι λογοτέχνες, ποὺ ὁμορφαίνουν μὲ αὐτὰς τὴ γλώσσα τους καὶ
 τὴν κάνουν ἐκφραστικότερη. Τ' ἀκόλουθα ἀποσπάσματα εἶναι ἀπὸ τὰ
 «Λόγια τῆς Πλώρης» τοῦ Καρκαβίτσα.

Νὰ βρῆς τὶς λέξεις ἢ τὶς φράσεις ποὺ λέγονται μεταφορικά.

Στάθηκε τυχερὸς στὴ θάλασσα· τὴν τρύγησε καλά.

Ἦμαστε ὅλοι κρεμασμένοι στὴν κουρασιή· τὸ μάτι μας γαοῖδα.

Ξεθύμανε ὁ καιρὸς καὶ σὲ λίγο ἔπηξε ἡ θάλασσα κι ἔγινε λιμνο-
στάσι.

Κάτι κρεμόταν ἄορατο ψηλὰ καὶ κάθιζε μυλόπετρα στὴν ψυχὴ μας.

«Τώρα, συλλογιέται, θὰ ψαρεύω γιὰ καλά. Ὅχι τὸ δίχτυ μου, μὰ
κι ἀπόχρη θὰ γεμίσω!» καὶ ἀρχίζει τὸ θέρισμα.

Μόλις γεννήθηκε ἤβρε τὰ βάσανα μπρὸς τον. Λάμια¹ τὸν καρτέραγε
ἡ δουλειά, σίδερο ἡ ἀνάγκη.

Ἔνα μπρίκι². . . τὸ δάγκωσαν οἱ πέτρες στὸ Βονιφάτιο³.

Χειμῶνα καλοκαίρι τ' ὀργώνουμε ἀκατάπαντα τὸ κύμα. . .

Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε γύρω μας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΩΝΥΜΑ

Συνώνυμα ὀνομάζονται οἱ λέξεις πὺν ἔχουν τὴν ἴδια περίπου
σημασία μεταξύ τους: ἀπλώνω - ξαπλώνω - τεντώνω. Εἶναι σπάνιες σὲ
μὴ γλώσσα οἱ λέξεις πὺν νὰ σημαίνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς (ἐκτὸς βέ-
βαια ἂν λογαριάσωμε ἐκεῖνες πὺν λέγονται διαφορετικὰ σὲ διάφορους
τόπους, ὅπως λ.χ. ἀγλάδι - ἀπίδι, κουτάλι - χουλιάρι).

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν ἔννοιες συγγενικὲς ἢ τὴν ἴδια ἔννοια μὲ
μικρὲς διαφορὲς ἢ ἀποχρώσεις. Ἔτσι εἶναι τὸ βλέπω ἢ γενικὴ ἔκφραση
γιὰ τὴν ὄραση, γιὰ ὅ,τι αἰσθανόμαστε μὲ τὰ μάτια: ὁ τυφλὸς δὲ
βλέπει. Τὸ κοιτάζω σημαίνει στρέφω τὴν προσοχή μου μὲ τὸ σκοπὸ
νὰ δῶ κάτι: κοιτάζω μὰ δὲ βλέπω τίποτε, ὅταν κοιτάξης μὲ προσοχή
θὰ δῇς ἓνα μανριδάκι. Τὸ ἴδιο, ἴσως καὶ λίγο πιὸ δυνατὰ σημαίνει
καὶ τὸ παρατηρῶ, πὺν προϋποθέτει κάποια παρακολούθηση: δὲν
παρατήρησα τίποτε. Τὸ διακρίνω ἔχει τὴν σημασία τοῦ ξεχωρίζω μπο-
ρεῖ κανεὶς νὰ κοιτάζη, νὰ παρατηρῇ κάπου, καὶ ὁμως νὰ μὴ διακρίνη
τίποτε.

1. Εἶδος γυναῖκας παραμυθένιας, ἄγριας καὶ ἀχόρταγης, πὺν τρέφεται
ἀπὸ ἀνθρώπινες σάρκες.

2. Εἶδος καράβι μὲ δυὸ κατάρτια, πὺν τὸ μεγαλύτερό τους γέρνει πρὸς
τὰ πίσω.

3. Πόλη τῆς Σαρδηνίας χτισμένη σιὺς βράχους τῆς ἀκρογιαλίας.

Οἱ συνώνυμες λέξεις παρουσιάζουν συχνὰ διαφορὰ πραγματική. "Ἄλλο βλέπω καὶ ἄλλο κοιτάζω· ἄλλο λιθάρι καὶ ἄλλο κοτρῶνι· ἄλλο ψηλὸς καὶ ἄλλο τετράψηλος. "Ἄλλες πάλι συνώνυμες λέξεις ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν· λένε, νὰ ποῦμε, τὸ ἴδιο πράγμα, μόνο πού τὸ ἐκφράζουν διαφορετικὰ, μὲ ἄλλο χρωματισμό: *ρηχὸ νερὸ - ἄβαθο, πέθανε - τελεώσε*. Μὲ ὅλες τὶς διαφορὰς πού μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ συνώνυμα μεταξὺ τους, μπορούμε σὲ μερικὰς περιστάσεις νὰ μεταχειριστοῦμε καὶ τὸ ἓνα στὴ θέση τοῦ ἄλλου· συνήθως ὅμως πρέπει κάθε φορὰ νὰ συλλογιστοῦμε γιὰ νὰ βροῦμε τὴ λέξη πού ταιριάζει καλύτερα σ' ἐκεῖνο πού θέλομε νὰ ποῦμε.

Προσέχοντας τὰ συνώνυμα τῆς γλώσσας μας μαθαίνομε καλύτερα τὸν πλοῦτο πού κρύβεται σ' αὐτή.

ΜΑΘΗΜΑ 30.

Ἀφοῦ διαβάσης προσεχτικὰ τὴν ἐξηγήσιν πού δίνεται κάθε φορὰ γιὰ τὰ παρακάτω συνώνυμα, νὰ συμπληρώσης στὰ παραδείγματα, κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη πού ταιριάζει στὸ νόημα.

Σημείωση.—Σὲ μερικὰ παραδείγματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παύλα πού πρέπει ν' ἀντικαταστήσης, σημειώνεται καὶ μιὰ παχιά τελεία (•). Αὐτὴ μπαίνει ὅταν πρόκειται γιὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ ἄρθρα πού θὰ τὰ συμπληρώσης κατὰ τὸ γένος πού θὰ ταιριάζῃ στὸ συνώνυμο.

Στὰ παρακάτω παραδείγματα τ' ἄρθρα τὸν, τὴν, ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τὴν καὶ τὸ ἀρνητικὸ δὲν θὰ γραφοῦν χωρὶς τὸ τελικὸ ν, ὅταν τὸ ἀπαιτῇ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης λέξης πού θὰ βάλης.

1. Καταπίνω, μασῶ, ροκανίζω, τρώγω, χάφτω.

Τρώγω εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφρασις.—*Μασῶ* ἐκφράζει εἰδικότερα ἐκεῖνο πού κάνομε μὲ τὰ δόντια καὶ τὸ στόμα ὅταν τρώμε.—*Ροκανίζω* λέμε γιὰ μᾶσημα ἐπίμονο καὶ ἡχερό, ἰδίως σκληρῆς τροφῆς.—*Καταπίνει* ὅποιος τρώει βιαστικὰ χωρὶς νὰ μασήσῃ.—*Χάφτω* σημαίνει τὸ ἴδιο περίπου, τρώγω βιαστικὰ καὶ ἄρπαχτικά.

"Ὅποιος δουλεύει, — μὲ περισσότερη ὀρεξή. Τὸν εἶδαμε πού — τὸ παξιμάδι του σὰν ποντικός. "Ὅταν προσέχωμε νὰ — καλὰ ὅ,τι —, χωνεύομε καλύτερα. "Ὁ λιμασμένος — σὰ θηρίο. "Ἄμα τοῦ ἀρέσει τὸ φαί, τὸ — σὰ γλάρος. Οἱ κότες δὲν — ὅσα τρῶνε.

2. Γαβγίζω, γρούζω, οὐρλιάζω.

Γαβγίζω εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφρασις γιὰ τὴ φωνὴ τοῦ σκυλιοῦ.— Γρού-

ζει τὸ σκυλὶ ὅταν εἶναι θυμωμένο, καθὼς λ.χ. ὅταν φοβᾶται πὼς πᾶνε νὰ τοῦ πάρουν τὸ φαί του, λέγεται ὁμως καὶ γιὰ ἄλλα ζῶα. — Τὸ οὐρλιάζω λέγεται συνήθως γιὰ γάβγισμα θρηνητικό.

Σκυλὶ ποῦ — δὲ δαγκάνει. Τί νὰ ἔπαθε καὶ — σὰ λυσσασμένος !
Τὰ νυχτοπούλια — νε, χτυπᾶνε τὰ φτερά τους (Βαλαωρίτης).

3. Κινῶ, κουνῶ.

Γενικότερο εἶναι τὸ κινῶ, ποῦ τὸ λέμε γιὰ κάθε κίνηση ἢ μετατόπιση καὶ ἀκόμη γιὰ τὸ ξεκίνημα. — Τὸ κουνῶ ἔχει σημασία πιὸ εἰδική· σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ σαλεύω, ταλαντεύω.

Τὸ πλοῖο —σε ξημερώματα γιὰ τὸν Πειραιά. Ποιανοῦ εἶναι ἡ σειρά νὰ —θῇ στὴν κούνια; Χάλασε τὸ ἐλατήριο ποῦ —σε τὴ μηχανή. Εἴχαμε θάλασσα καὶ ἡ βάρκα —θηκε. Πότε θὰ —σωμε;

4. Δρόμος, λεωφόρος, μονοπάτι, στενὸ, στράτα.

Δρόμος εἶναι ἡ γενικότερη ἔκφραση· παίρνομε ἓνα δρόμο γιὰ νὰ πᾶμε ἀπὸ ἓνα μέρος σὲ ἄλλο. Δρόμους ἔχει κάθε πόλη καὶ μὲ δρόμους συνδέονται οἱ πόλεις μεταξύ τους. — Στενὸ λέγεται γιὰ δρόμο στενόν, ἰδίως χωριοῦ. — Μονοπάτι εἶναι πολὺ στενὸς δρόμος, προπάντων στὸ βουνό. — Λεωφόρος εἶναι δρόμος πλατύς. — Στράτα εἶναι ἀπαρχαιωμένη λέξη γιὰ τὸ δρόμο καὶ συνηθίζεται στὴν ποίηση.

καλύτερ. — δὲν εἶναι πάντα . πιὸ σύντομ. . Στὰ βουνὰ τῆς Εὐρυτανίας δὲν εἶναι πολλ. —, ἔχει ὁμως ἄφθον. —. Λίγες εἶναι οἱ πόλεις στὴν Ἑλλάδα ποὺ στολίζονται μὲ —, ὅπως εἶναι . — Συγγροῦ στὴν Ἀθήνα. Εἶναι καλύτερα νὰ πᾶμε ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου κόβομε —. Πολλ. εἶναι . — ποὺ ἀνοίγονται μπροστά σου. Εἶναι συχνὰ δύσκολο στὰ μεγάλα χωριά νὰ βρῇ ὁ ξένος τ. — του μέσα ἀπὸ τ. πολλ. —.

Σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα
καὶ νὰ γεμίση . — σου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα (δημ.).

Τὸ — τ' ἄγνωστο,
ποῦ μόλις μᾶς χωράει,
μᾶς πῆρε. Τάχα στὸ γιαλό,
στὸν κάμπο θὰ μᾶς πάη; (Πορφύρας).

5. Μακρὺς, μακρινός.

Εἶναι μακρὺν ὅ,τι ἔχει μᾶκρος, ἔκταση· μακρινό, ὅ,τι βρίσκεται μα-

κριά, καὶ λέγεται, ἄσχετα μὲ τὸ μέγεθός του, σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόστασίν του ἀπὸ ἐκεῖνον πὺν μιλεῖ¹.

Σανίδα — Ἀλυσίδα — Σημεῖο — Ἄστρο — Νὰ κάμειτε ὅλοι μαζί μιὰ — σειρά. — ὁ λάκκος π' ἄνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά σου (Σολωμός).

6. Στερνός, τελευταῖος.

Ὅποιος ἔρχεται ὕστερ' ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι τελευταῖος. — Στερνός εἶναι ἐκεῖνος πὺν ἀργότερα ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει πιά ἄλλος· μὲ τὸ στερνός σταματᾷ ἡ σειρά.

Οἱ — στὴν τάξη τους μποροῦν, ὅταν τὸ προσπαθήσουν, νὰ γίνουν πρῶτοι. Πεθαίνοντας εἶπε τὰ — λόγια τοῦ χωρισμοῦ. Ξαναγύρισε τὴν — στιγμή νὰ μοῦ πῇ κάτι πὺν εἶχε ξεχάσει. — μου γνώση νὰ σ' εἶχα πρῶτα. Μπορεῖ νὰ εἶναι κανεῖς —, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὺς θὰ εἶναι καὶ ὁ —.

7. Δέρνω, ξυλοφορτώνω, χτυπῶ.

Χτυπᾷ κανεῖς πολλὰ πράματα, τὰ πόδια, τὰ χέρια, ἓνα κουδούνι, χτυπᾷ καὶ ἓνα ἄλλο ἀντικείμενο, ἓνα ζῶο ἢ ἓναν ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλῃ, κατὰ τύχη, ἢ στὸ θυμὸ του, γιὰ νὰ πονέσῃ, ἢ γιὰ τιμωρία. — Στὴν τελευταία αὐτὴ σημασία συνωνυμεῖ καὶ τὸ δέρνω, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἐντονώτερο. Τὸ δέρνω προϋποθέτει πολλὰ χτυπήματα, περισσότερες ξυλιές ἀπὸ μία, ἐνῶ μπορεῖ νὰ χτυπήσῃ κανεῖς ἓναν ἄλλο καὶ μ' ἓνα μόνο χτύπημα. — Τὸ ξυλοφορτώνω ἐκφράζει πὺν δυνατὰ καὶ παραστατικὰ ὅ,τι καὶ τὸ δέρνω.

Δὲν ἔβλεπε στὸ σκοτιάδι καὶ μὲ — ε. Σκυλὶ — μένο κακὸ κυνήγι κάνει (παροιμ.). Ἐπιασαν τὸν κλέφτη στὰ σταφύλια καὶ τὸν —. Γάλα, βούτυρο — τό.

8. Διάλεξη, κήρυγμα, μάθημα, ὁμιλία.

Ὅμιλία εἶναι τὸ καθετὶ πὺν λέγεται, εἴτε μὲ λίγα λόγια εἴτε μὲ πολλά. — Μάθημα εἶναι διδασκαλία δημόσια ἢ ἰδιωτική, ἰδίως ὅταν γίνεται σὲ σειρὰ ἀπὸ ταχτικές συγκεντρώσεις. — Διάλεξη ἢ ὁμιλία εἶναι

1. Ὑπάρχουν καὶ παραδείγματα ὅπου μποροῦμε νὰ μεταχειριστοῦμε κατὰ τὸ νόημα τῆς φράσης καὶ τὰ δυὸ συνώνυμα: Μέγα μακριὰ ἢ μακρινή, ταξίδι μακρὸν ἢ μακρινό, ἐκδρομή, πόλεμος κτλ.

δημόσιο μάθημα γιὰ μεγάλους. — *Κήρυγμα* λέγεται γιὰ ὁμιλία ἀπὸ τὴν ἔδρα ἢ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα γιὰ θέμα θρησκευτικό.

Μόνο στὸ σχολεῖο *μπορεῖ* ἓνα παιδί νὰ παρακολουθῇ μὲ τάξη καὶ πειθαρχία. — (πληθ.) *πὺν ἔχει νὰ κάμῃ.* . — *τον εἶναι σοβαρό.* καὶ ἥσυχ.. — (πληθ.) ἀπὸ εἰδικοὺς ἐπιστήμονες *μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ διδαχτικ.* — *Ἐπειτα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἀκούσαμε.* (ἄορ. ἄορ.) *θερμ.* — *γιὰ τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης. Εἶναι εὐκόλο νὰ κάνῃ κανεῖς* — (πληθ.), *μὰ εἶναι δύσκολο νὰ ζῇ σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει.*

ΜΑΘΗΜΑ 31.

Νὰ κάμῃς μικρὲς φράσεις, ὅπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα. (Νὰ τὶς κάμῃς ὅμως ἔτσι πὺν νὰ μὴν ταιριάξῃ στὴν καθεμίᾳ τὸν ἄλλο συνώνυμο ἀπὸ ἐκεῖνο πὺν θὰ βάλῃς).

Γούρνα, δεξαμενὴ, κολυμπήθρα, λεκάνη, στέρνα.

Λεκάνη εἶναι δοχεῖο πλατύστομο καὶ βαθύ, ἀλλὰ καὶ κάμπος μεγάλος μὲ βουνὰ γύρω, ἢ θάλασσα μεγάλη κλειστή, καθὼς λ.χ. ἡ Μεσόγειος. — *Γούρνα* εἶναι φυσικὴ κοιλόητα ὅπου μαζεύεται νερό, ἢ λεκάνη πέτρινη πλυσταριοῦ, βρύσης, λουτροῦ. — *Δεξαμενὴ* λέγεται τεχνητὴ ἀποθήκη μεγάλῃ, ὅπου συγκεντρώνεται γιὰ τὴν κοινότητα νερό γιὰ νὰ πίνουν, γιὰ νὰ λούζονται, γιὰ τὸ πότισμα τῶν περιβολίων, ἢ στὰ ναυπηγεῖα γιὰ νὰ καθαρίζονται τὰ πλοῖα. — *Στέρνα* εἶναι δεξαμενὴ γιὰ νερό γιὰ τὰ περιβόλια. — *Κολυμπήθρα* εἶναι τὸ ἱερὸ σκεῦος ὅπου βαφτίζονται τὰ μωρά.

Ἀποθήκη, κελάρι.

Ἀποθήκη λέγεται τὸ δωμάτιο ἢ τὸ χεῖριο ὅπου ἀποθέτομε καὶ φυλάγομε τροφίμα, προϊόντα, ἐργαλεῖα κτλ. γιὰ χρῆση μας ἢ γιὰ πούλημα. — *Κελάρι* εἶναι σπιτικὴ ἀποθήκη τροφίμων.

Γυρεύω, πασπατεύω, ψάχνω.

Γυρεύω εἶναι ἡ γενικὴ λέξις γυρεύομε γιὰ νὰ βροῦμε κάτι πὺν χάσαμε ἢ πὺν δὲν τὸ ἔχομε. — *Τὸ ψάχνω* προϋποθέτει προσεχτικότερη ἔρευνα γιὰ ν' ἀνακαλυφτῇ κάτι. — *Πασπατεύω* λέγεται γιὰ ἀναζήτησιν μὲ τὰ χέρια, πὺν *μπορεῖ νὰ γίνεταί καὶ λίγο σιὴν τύχη*, λ.χ. τὸ σκοτάδι.

Διαλέγω, ἐκλέγω.

Διαλέγω λέγεται γιὰ τὴν προτίμησιν πὺν ἔχει ἢ πὺν δείχνει κανεῖς

ξεχωρίζοντας ένα πράμα από άλλο. — *Ἐκλέγω* λέγεται για κάποιον που διαλέγομε με ψηφοφορία (ἢ σύμφωνα με ὁρισμένη τάξη) για ένα λειτούργημα, μιὰ θέση, ένα ἀξίωμα.

Βλαβερός, ἐπικίνδυνος.

Βλαβερός εἶναι ἐκεῖνος που προξενεῖ βλάβες. — *Ἐπικίνδυνος* εἶναι ἐκεῖνος που μπορεῖ νὰ κάμη μεγάλο κακό.

ΜΑΘΗΜΑ 32.

Παραθέτονται διάφορα συνώνυμα. Νὰ συνδυαστῇ τὸ καθένα σὲ μιὰ ταιριαστὴ φράση μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις πὺν ἀκολουθοῦν μέσα στὴν παρένθεση.

Ἀκολουθῶ, συνοδεύω, συντροφεύω (ἀποστολή, ἀρχηγός, φίλος).¹

Ἀνακαλύφτηκε, βρέθηκε, ἐφευρέθηκε (Ἀμερικὴ, ρολόι χαμένο, τυπογραφία).

Ἀλλάζω, ἀνταλλάζω (γραμματόσημα, δαχτυλίδια (τοῦ ἀρραβώνα), πούκαμισο).

Ἀπλώνω, ἐκτείνω, τεντώνω (γραμμὴ, λαιμός, λάστιχο, χέρι).¹

*Βελάζει, γρυλίζει (γουρλίζει), κακαρίζει, καρκαριέται*², *μονγκρίζει* (βόδι, γουρούνι, κότα, πρόβατο).

Βρέχω, ποτίζω (ὁ οὐρανός, τὸ ποτάμι).³

Βροχερός, βρόχινος (καιρός, νερό).

Γέρω, λυγίζω (βάρκα, γόνατο, σαμάρι⁴, ἀπὸ τὰ βάσανα, τὰ κλωνάρια ἀπὸ τὸν καρπό, βέργα πὺν — δὲν ισακίζεται).

Διαιρῶ, μοιράζω (ροδάκινο σὲ δυὸ παιδιά, κύκλος σὲ ἴσα μέρη).¹

Διατηρῶ, φυλάγω (μυστικὸ, τρόφιμα, πρόβατα).¹

Διαφωτίζω, φωτίζω (ἐξήγηση, λάμπα).

Ἐπιβάλλω, παραγγέλλω, ὑπαγορεύω (γιατρικὸ, ὅροι συμφωνίας, φόροι).¹

Ζουγραφίζω, χρωματίζω (ὁ βαφέας, ὁ ζωγράφος).

Κοντός, σύντομος (λόγος, παντελόνι).

1. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ οἱ λέξεις σὲ παρένθεση θὰ χρησιμέψουν γιὰ ἀντικείμενα τῶν ρημάτων.

2. Τὸ λένε γιὰ τὴν κότα ὅταν κἀνὴ τὸ αὐγό.

3. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ οἱ λέξεις σὲ παρένθεση θὰ χρησιμέψουν γιὰ ὑποκείμενα.

4. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ τὰ ῥήματα εἶναι ἀμετάβαρα.

Θρυμματίζω, κομματιάζω, σπάζω, τσακίζω, (καθρέφτης, κλαδί, παξιμάδι, πόδι, τὰ σκυλιὰ τὸν —σαν).

Μακρὺς, ψηλὸς (ἄντρας, βουνά, κλωστή, λάκκος, μαλλιά, παντελόνι). Σαπίζω, χαλῶ (κρέας, σπόρος, φρούτα, ψάρι).⁴

Συνάγω, συνάζω (λουλούδια, συμπέρασμα).

Τελειώνω, συμπληρώνω (κάτι ἀρχινισμένο, κάτι τελειωμένο, μιὰ πρόταση, τὸ ἐργόχειρό μου, σοῦ δίνω αὐτὰ τὰ τρία ψηφία καὶ μὲ ἄλλα δυὸ πὺν θὰ βάλης στὴν ἀρχὴ νὰ —ης μιὰ λέξη).

Τρέφω, τροφοδοτῶ (παιδί, πληθυσμός).

ΜΑΘΗΜΑ 33.

Μερικὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὴν ἴδια ἔννοια ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ δύναμη, μὲ τρόπο πὺν νὰ παρουσιάζουν στὴ σειρὰ σὰ μιὰ σκάλα. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, τὰ συνώνυμα *ζέστη—κάψα—λάβρα* ἐκφράζουν ὅλα τοὺς τὴν ἴδια γενικὴ ἰδέα, τὴ ζέστη· αὐτὴ ὅμως παρουσιάζεται σὲ κάθε συνώνυμο μὲ διαφορετικὴ ἔνταση, καὶ ὅλο καὶ μεγαλύτερη. Ἡ *ζέστη* μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ εὐχάριστη, προπάντων τὸ χεῖμῶνα, καὶ νὰ τὴν ἀποζητοῦμε. Ἡ *κάψα* εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ ζέστη· ὑπάρχει μόνο τὸ καλοκαίρι καὶ μᾶς κάνει συνήθως νὰ ὑποφέρωμε. Ἡ *λάβρα* πάλι εἶναι πάντα ἐξαιρετικὰ ἀνυπόφορη γιὰ τὸν ἀνθρώπο—σὰ νὰ βρῖσκεται μέσα στὸ καμίνι—καὶ εἶναι σχεδὸν χειρότερη καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά: «φωτιά καὶ λάβρα».

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα, τὰ συνώνυμα εἶναι καταταγμένα μὲ τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰ. Νὰ τὰ κατατάξης κλιμακωτά, ἔτσι πὺν ἡ ἔννοια πὺν ἐκφράζουν νὰ παρουσιάζεται ὅλο καὶ πιὸ δυνατὴ.

ἁμαρτία, ἔγκλημα, φταίξιμο
ἀνήσυχος, πανικόβλητος, τρομαγμένος, φοβισμένος
ἀνόητος, ἀπλοϊκός, βλάκας, κουτὸς
γλυκοχαράζει, χαράζει, φέγγει
βρογχή, κατακλυσμός, νεροποντή,
πιχάλα
γαβγίζω, οὐρλιάζω
κατέχω, ξέρω

δῆμος, ἐπαρχία, κοινότητα, νομός, περιφέρεια
ἐπιθυμῶ, λαχταρῶ, ποθῶ
ἐργαλεῖο, μηχανή
θλίψη, λύπη, καημός, σπαραγμός
θρυμματίζω, θρυπαλιάζω, κομματιάζω, ραίζω, σπάζω
καλύβι, μέγαρο, παλάτι, σπίτι
κόλπος, λιμένας, ὄρμος

κεφαλοχώρι, κωμόπολη, μεγάλο-	οικονόμος, σφιχτοχέτης, σπαγ-
πολη, πόλη, χωριό, χωριουδάκι	γοραμμένος, φιλάργυρος
ξεφωνίζω, σκούζω, φωνάζω	παραγγέλνω, προστάζω, συσταίνω
μεγάλος, πελώριος	περπατώ, πετώ, τρέχω

ΜΑΘΗΜΑ 34.

Ν' αντικαταστήσης με συνώνυμες τις εκφράσεις που τυπώνονται με πλάγια γράμματα ¹.

Ἀπόρησα ² με τὰ νέα πού ἄκουσα.

Θὰ καταφέρω τάχα νὰ φανῇ στήν ὥρα;

Ἡ νεώτερη ἀδερφή του μένει σέ μιὰ μικρὴ πόλη.

Πολλὲς φορὲς ³ παλιὲς λέξεις παίρνουν καινούρια σημασία.

Ὁ Χάρος τὰ γιαιτρεύει ὅλα.

Ἡ δόξα εἶναι λιγότερη.

Στὸ γιαιλὸ εἶναι ἀγκυροβολημένες πολλὲς βάρκες.

Οἱ γλωσσες ἀλλάζουν με τὸν καιρό.

Εἶναι μιὰ χαρὰ νὰ βλέπῃ κανεὶς τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ παίζουν ξενοιαστα.

Αὐτὸ τὸ στενὸ εἶναι κοντὰ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ.

Ἡ εὐχαρίστηση πού νιώθω αὐτὴν τὴ στιγμή ³ εἶναι μεγάλη.

Ἡ Κασσάνδρα εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα τὸ χάρισμα νὰ προφητεύῃ τὰ μελλούμενα.

Εἶχε πιά σταματήσει ἡ θύελλα ὅταν φτάναμε.

Μόλις πλαγιάσω στὸ κρεβάτι, ἀμέσως ² ἀποκοιμῆμαι.

Τὰ ἔργα του θυμίζουν ἄθλους ἡμιθέων.

Ἡ μονὴ βρίσκεται πλάι στὸ γιαιλό. Στὸ κέντρο τὸ ἐκκλησιδάκι καὶ γύρω τὰ κελιά τῶν καλόγερων.

Οἱ πρόγονοί μας ἦταν γενηαῖοι ἀνθρώποι.

Ὅταν ξεχειλίσῃ ὁ Στρυμώνας ἀφανίζει τὰ χωριά.

1. Στις ἀκόλουθες φράσεις τὰ συνώνυμα πού θ' ἀναζητηθοῦν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ λέξεις πού συνωνυμοῦν γιὰ τὸ νόημα πού παίρνουν στὴ φράση, ἐνῶ ἡ συνωνυμία τους δὲν εἶναι τόσο μεγάλη.

2. Ἡ λέξη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ καὶ με συνώνυμη ἑκφραση ἀπὸ περυσότερες λέξεις.

3. Ἡ ἑκφραση αὐτὴ ν' ἀποδοθῇ με μία λέξη.

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Νὰ βρῆς ἀπὸ ἓνα ὡς δυὸ συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

Ἀπομεινάρι, ἄτυχος, διάβολος, διόλου, διορθώνω, ἐνεργητικότης, ἐξαίσιος, κινῶ, κολόνα, λερωμένος, ὀνομαστός, παλικάρι, συγκρίνω, συλλογίζομαι, χρήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 36.

Νὰ σχηματίσης ἀπὸ μιὰ φράση γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα συνώνυμα.

Σάκος, σακί (τσουβάλι), σακούλα, σάκα, σακίδιο, ἀσκή (τουλούμι), τορβάς, δισάκι, ταγάρι, τράστο, ζεμπίλι.

Κουδούνι, κουδουνίστρα, κυπρί, τροκάνι, καμπάνα, σήμαντρο.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΡΙΣΜΟΣ

«Δείχτης εἶναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χεριοῦ». Τὴ φράση «τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χεριοῦ» τὴν ὀνομάζομε ὀρισμός, ἐπειδὴ ὀρίζει τί σημαίνει δείχτης. Ἄν ἄλλαξα τὴ φράση αὐτὴ καὶ ἔλεγα, ὡς ποῦμε, πὼς «δείχτης εἶναι τὸ μεσιανὸ δάχτυλο τοῦ χεριοῦ» ἢ ὅτι «δείχτης εἶναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τῶν ἄκρων», δηλαδὴ τῶν χεριῶν καὶ τῶν ποδιῶν, δὲ θὰ εἴχαμε ὀρισμό, ἀφοῦ δὲ θὰ ὀριζα σωστὰ μὲ τὴ φράση μου ἐκεῖνο πὺ σημαίνει ὁ δείχτης.

ΜΑΘΗΜΑ 37.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις (οὐσιαστικά).

Ἡ κατοικία τῶν πουλιῶν.

Ἡ κατοικία τοῦ λύκου, τοῦ ἀγριογούρουνου, τῶν ἀγριμιῶν.

Ἡ κατοικία τοῦ ὀχταποδιοῦ, τοῦ κάβουρα καὶ ἄλλων θαλασσιῶν.

Μικρὸ τειράποδο ζῶο σκεπασμένο μὲ ἀγκάθια.

Τὸ ἀρσενικὸ περιστέρι.

Τὰ μπροστινὰ μεγάλα ποδάρια τοῦ καβουριοῦ.

Τὰ ποδάρια τοῦ ὀχταποδιοῦ.

Εἶδος σαύρα, πὸν τὸ χροῶμα της ἀλλάζει κατὰ τὸ χροῶμα τῶν πραγμάτων γύρω.

Χτύπημα στὴ μύτη πὸν δίνεται μὲ τὸ δάχτυλο πὸν ἀπὸ διπλωμένο τεντώνεται.

Μέρος τοῦ δάσους χωρὶς δέντρα.

Παράσιτο τοῦ ἔλατου καὶ ἄλλων δέντρων, πὸν βγάζει καὶ μιὰ οὐσία κολλητική.

Τὸ ἐμπρὸς μέρος τοῦ πλοίου.

Τὸ πίσω μέρος τοῦ πλοίου.

Τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὶς πλευρὰς τοῦ καραβιοῦ ἢ τὶς βάρκες, ὅπου ἀκουμποῦν τὰ κονυπιά.

Τὸ μέρος τοῦ ποταμιοῦ ἀπ' ὅπου ξεκόβουν τὸ νερὸ γιὰ τὸ μύλο.

Βράχοι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης.

Τὸ μέρος ὅπου κόβονται δύο δρόμοι.

Τὸ μέρος ὅπου ἓνας δρόμος κόβεται σὲ δύο.

Οἱ δίπλες τῆς φουστανέλας.

Ἡ τιμὴ πὸν πληρώνομε γιὰ νὰ ἐξαγοράσωμε ἓναν αἰχμάλωτο.

Μικρόσωμος ἀνθρωπάκος γνωστὸς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ παραμῦθια.

Τέρας τῶν ἑλληνικῶν παραμυθιῶν μὲ μεγάλη σωματικὴ δύναμη, πὸν τρώει καὶ ἀνθρώπους.

Μυθικὸ φίδι μ' ἐννιά κεφάλια, πὸν ξανάβγαιναν ὅταν κόβονταν.

Μυθικὸ ζῶο μ' ἑκατὸ μάτια.

Μυθικὰ τέρατα μισὸ ἀνθρώποι καὶ μισὸ ψάρια, πὸν μὲ τὰ τραγούδια τοὺς μάγευαν καὶ πλάνευαν τοὺς ταξιδιωτὲς.

Ὁ ξύλινος πάσσαλος στὴ μέση τοῦ ἄλωνιοῦ.

Ἡ ἔκταση, ἡ περιφέρεια τοῦ ἄλωνιοῦ.

Τὸ μεγάλο ξύλινο πιρούνι πὸν λιχνίζουν τὸ σιτάρι.

Μιὰ δεσμίδα στάχυα.

Πολλὰ χερσόβολα στάχυα δεμένα μαζί.

Πολλὰ δεμάτια στάχυα συναγμένα κοντὰ στὸ ἄλωνι.

Τὸ ὑπόγειο μέρος τοῦ χωρικοῦ σπιτιοῦ, πὸν χρησιμεύει γιὰ ἀποθήκη.

Ξύλινος κάδος ὅπου ἀρμέγουν τὸ γάλα.

Λεπτὸ καὶ πλατὺ κομμάτι ἀπὸ ἓνα φαγώσιμο, ψωμί, σαλάμι, πεπόνι, τυρὶ κτλ.

Τὸ τσόφλι τῶν ὀσπριῶν.

Μέρος ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ σκόροδου.

Ὁ χόντρος τοῦ αὐτιοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 38.

Δίνονται οἱ ὁρισμοί. Νὰ βρῇς τὶς λέξεις (ὀρήματα).

Περπατῶ μὲ τὰ τέσσερα (ἰδίως γιὰ τὰ μωρά).

Ἀπλώνω τὰ μέλη τοῦ κορμιοῦ ἀπὸ κούραση ἢ ἀτονία.

Ξεσκαλίζω τὴ φωτιά γιὰ νὰ ξεσκεπαστοῦν ἀπὸ τὴ στάχτη τ' ἀναμμένα κάρβουνα.

Προφυλάγομαι σὲ μέρος πὺν δὲν τὸ πιάνει ὁ ἄνεμος.

Ἀπαλλάσσω ἀπὸ μιὰ κατηγορία.

Γεμίζω ἓνα πιῶμα μὲ ἀρώματα ἀντισηπτικά γιὰ νὰ προλάβω τὴ σήψη του.

Ὑψώνομαι μὲ τὸ ἀεροπλάνο πάνω ἀπὸ τὴ γῆ.

Χύνω ἓνα ὑγρὸ ἀπὸ ἓνα ἄγγεῖο σὲ ἄλλο.

Λέγεται γιὰ ἓνα κανάτι καὶ γιὰ κάθε δοχεῖο πὺν ἰδρώνει καὶ ἔτσι κρυώνει τὸ ὑγρὸ μέσα του.

Λέγεται γιὰ τὸν ἦχο πὺν βγάζει τὸ κρέας ὅταν καίγεται.

Λέγονται γιὰ μωρά (ἢ καὶ μεγάλους) πὺν βγάζουν ψιλές καὶ δυνατὲς φωνές.

Λέγεται γιὰ τὴ φωνὴ τῆς γάτας — τοῦ σκυλιοῦ — τοῦ ἀλόγου — τοῦ βοδιοῦ — τῆς κότας.

Λέγονται γιὰ τὴ γάτα πὺν σηκώνει τρομαγμένη τὶς τρίχες της.

Λέγεται γιὰ τὸ πουλὶ πὺν πετᾷ στὸν ἀέρα μὲ ἀνοιχτὰ φτερὰ χωρὶς νὰ φαίνεται πὺς τὰ σαλεύει.

Λέγεται γιὰ τὸ κοπάδι πὺν ἡσυχάζει στὴ ζέστη τοῦ μεσημεριοῦ κάτω ἀπὸ ἴσκιο.

Λέγεται γιὰ καράβια πὺν ταξιδεύουν μὲ ἀνοιχτὰ πανιά.

Λέγεται γιὰ τὸ αἶσθημα πὺν ἔχομε στὰ δόντια ὅταν πίνουμε λεμονάδα.

Λέγεται γιὰ τὰ δόντια πὺν χτυποῦν στὸ δυνατό κρῦο.

Λέγεται γιὰ τὸ ἄλογο πὺν ρουθουνίζει δυνατὰ ἀπὸ ἀνυπομονησία.

Λέγεται γιὰ κάτι μισοδιάφανο — χαρτί, ὕφασμα, γυαλὶ — πὺν ἀφήνει νὰ μισοφαίνεται κάτι ἀπὸ πίσω του.

Ἐξαφανίζομαι στὸ δρόμο ξεμακραίνοντας πίσω ἀπὸ ἓνα ὕψωμα.

ΜΑΘΗΜΑ 39.

Νὰ δρίσης τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

Κουφόβραση

Λιοπύρι

Λαγκαδιά

Στάνη

Γκλίτσα

Πατερίτσα

Τετραβάγγελο

Καθαρὴ Δευτέρα

Τσικνοπέφτη

Ἀκοίμητο καντήλι

Ἀλφάβητο

Εἰσαγωγικά

Ἀποβάθρα

Ἀμφίβιο

Ἀλυκή

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῇς τὶς ἀντίστοιχες λέξεις (οὐσιαστικά).

Δυὸ κορμοὶ δέντρον πὺν βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα.

Ἡ ἄκρη (τὸ λεπτὸ μoustάκι) τοῦ σταχυοῦ.

Ὁ κοχλίας τοῦ αὐτιοῦ.

Οἱ ῥόζοι πὺν σχηματίζονται στὰ δάχτυλα.

Τὸ τρεμουλιασμα τοῦ ἀέρα τὸ καλοκαίρι, πὺν μοιάζει σὰν καπνὸς πὺν ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν πυρωμένη γῆ.

Τὰ μακρουλὰ κρεατάκια πὺν κρέμονται στὸ λαιμὸ τῆς κατσίκας.

Τὸ στρογγυλὸ μαλακὸ πεισι πὺν βάζουν γύρω στὸ λαιμὸ τοῦ ἀλόγου.

Τὸ χιόνι πὺν πέφτει σπειρωτὸ διὰν χιονίζη.

Τὸ γυριστὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ, ὅπου μπαίνει ὁ τράχηλος τοῦ ζώου.

Ὁ δρόμος πὺν κάνει ἓνα οὐράνιο σῶμα.

Μικρὸς πλανήτης πὺν ἀκολουθεῖ μεγάλο γυρίζοντας γύρω του.

Οἱ ἀλλαγές πὺν παρουσιάζει τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Ἀστρονομικὸ ὄργανο πὺν βοηθεῖ νὰ μελετοῦμε τὰ οὐράνια σώματα.

Τὸ φῶς πὺν φαίνεται ἀκόμη, ἀφοῦ δύση ὁ ἥλιος, ὥσπου νὰ νυχτώσῃ.

Ἡ ὥρα τῆς μέρας ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου.

Ἡ ραχοκοκαλιὰ τοῦ ψαριοῦ.

Κάμποι ἄγονοι στὴ Ρωσία.

Τὸ κρεμαστὸ σίδερο τῆς καμπάνας, πὺν χτυπᾷ καὶ γεννᾷ τὸν ἤχον.

Τροφὴ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θεῶν.

Γειτόνεμα δυὸ φωνηέντων σὲ δυὸ γειτονικὲς συλλαβὲς ἢ λέξεις.

Τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ πὺν μποροῦμε νὰ τὸ περάσωμε μὲ τὰ πόδια.

Ἡ κλήρωση πὺν κάνουν τὰ παιδιὰ στὸ παιχνίδι ἀπαγγέλλοντας λόγια χωρὶς νόημα.

Εἶδος κομπολόι καλογερικὸ γιὰ τὶς προσευχὲς μὲ κόμπους πὺν δὲν ἀλλάζουν θέση.

Ξύλινη σανίδα ἢ ἔλασμα σιδερένιο πὺν χρησίμευε στὰ μοναστήρια γιὰ καμπάνα.

Νέες ὁμορφες γυναῖκες πὺν ζοῦν κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση κοντὰ στὰ νερά καὶ στὰ δάση.

Τὸ νόμισμα πὺν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας βάζουν στὸ στόμα τοῦ νεκροῦ.¹

Σύντομος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος.

Βοηθὸς τοῦ ψάλτη, πὺν ἀπαγγέλλει πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τοὺς ἐκκλησιαστικούς ὕμνους.

Τὸ ὑψωμένο δάπεδο τῆς ἐκκλησίας ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἅγιο βῆμα.

Ὁ πατέρας τοῦ παπποῦ.

Ἀδέρφια πὺν ἔχουν κοινὸ μόνον τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δυὸ γονεῖς.

Ἐκεῖνος πὺν γίνεται φίλος καὶ σὰν ἀδερφός ἔπειτα ἀπὸ θρησκευτικὴ τελειή.

Τιμητικὸς τίτλος πὺν προσθέτεται στ' ὄνομα τῶν προσκυνητῶν πὺν πᾶνε στὸν Ἅγιο Τάφο.

Μυθικὸ πρόσωπο μ' ἓνα μάτι στὴ μέση τοῦ μετώπου.

Μυθικὸ τέρας, μισὸ ἄλογο καὶ μισὸ ἄνθρωπος.

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Πῶς ὀνομάζουμε τὸν ἄνθρωπο πὺν τοῦ λείπει (Ἡ λέξη πὺν θὰ βρῆς εἶναι ἐπίθετο, ἢ σὰν ἐπίθετο) :

Τὸ ἓνα μάτι ;	Μουστάκι καὶ γένεια ;	Τὸ χέρι ;
Τὰ δυὸ μάτια ;	Οἱ γονιοὶ (γιὰ παιδιὰ) ;	Τὸ λογικόν ;
Ἡ ἀκοή ;	Ἐνα ἢ περισσότερα	Ἡ ὑγεία ;
Τὰ μαλλιά ;	μέλη ;	Ἡ ἐλευθερία ;
Τὰ δόντια ;	Τὸ ἓνα πόδι	Τὸ θάρος ;

Πῶς ὀνομάζουμε ἀκόμη :

Τὸν ἄνθρωπο πὺν ἔχει ἓνα ἐλάττωμα στὸ σῶμα ;

Τὸν ἄνθρωπο πὺν μιλεῖ ἀργὰ καὶ δύσκολα ;

Τὸν ἄνθρωπο πὺν δυσκολεύεται νὰ προσφέρῃ τὸ σ ;

Τὴ γυναῖκα πὺν ἔχασε τὸν ἄντρα τῆς ;

Τὸ παιδί πὺν ἔχασε τὴ μητέρα του ;

1. Εἶναι αὐτὸ συνήθεια διατηρημένη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, πὺν πλήρωναν οἱ νεκροὶ τὸ Χάροντα γιὰ νὰ τοὺς περάσῃ μὲ τὸ πορθμεῖο του στὸν Ἅδη.

Τὸν ἄντρα πὺν ἔχασε τὴ γυναῖκα του ;
 Τὴν πόλιν πὺν τῆς λείπουν οἱ κάτοικοι ;
 Τὸ κομμένο λουλούδι πὺν τοῦ λείπει ἡ φρεσκάδα ;
 Τὸ ρυάκι πὺν τοῦ λείπει τὸ νερό ;

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Δίνονται οἱ ὅρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις (οὐσιαστικά ἢ καὶ ἐπίθετα πὺν καταντοῦν οὐσιαστικά).

Μέρος ὅπου ξεχειμάζουν τὰ κοπάδια· μέρος φυλαγμένο ἀπὸ τὶς κακοχειμωνιές.

Τὸ ξερὸ μέρος τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ τὸ γεμάτο χαλίκια.

Βαθούλωμα στὸ ποτάμι, ὅπου τὸ νερὸ γίνεται βαθύτερο καὶ πιὸ ἥσυχο.

Λιθάρια τοποθετημένα στὸ ποτάμι γιὰ νὰ πατοῦν ἀπάνω τους καὶ νὰ περνοῦν.

Ἡ ρόδα τοῦ μύλου.

Τὸ αὐλάκι πὺν φέρνει τὸ νερὸ στὸ μύλο.

Ὁ πλατὺς σωλήνας πὺν κατεβάζει τὸ νερὸ στὸ μύλο.

Πλαγιά ἀπότομη στὸ βουνό, γεμάτη λιθάρια.

Μέρος φυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἄνεμο.

Μηχανὴ τοῦ πλοίου μὲ τὴν ὁποία φορτῶνται καὶ ξεφορτῶνται τὰ ἐμπορεύματα.

Κυκλικὸς χορὸς κρητικὸς μὲ πέντε πηδηχτὰ βήματα.

Μνημόσυνο τὴν τρίτῃ μέρᾳ ἀπὸ τὸ θάνατο.

Νησιεῖα τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τὴν Καθαρὴν Δευτέρα.

Νησιεῖα σαράντα ἡμερῶν πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.

Λαϊκὴ προσωποποιία τοῦ θανάτου.

Μυθικὲς γυναῖκες πὺν κανονίζουν κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου.

Ρεῦμα ξαφνικὸ καὶ πρόσκαιρο τοῦ ἀνέμου πὺν κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴ στεριά ζαρώνει τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης.

Οἱ πατημασιὲς τοῦ ζῶου ἢ τοῦ ἀνθρώπου στὸ δρόμο, καθὼς καὶ ὁ δρόμος πὺν ἀνοίγεται στὸ χιόνι.

Τὸ ἄνοιγμα ἀνάμεσα στὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείχτη μὲ τεντωμένα τὰ δάχτυλα.

Τὸ πανὶ πὺν δένουν τὰ μάτια τοῦ ζώου διὰν γυρίζῃ τὸ μάγγανο,
γιὰ νὰ μὴ ζαλίζεται.

Τ' ὄργανο τῆς ἀκοῆς.

Τ' ὄργανο τῆς ὁσφορησῆς.

Ἐκεῖνος πὺν μιλεῖ τὴν ἴδια γλῶσσα μ' ἕναν ἄλλο.

Ἐκεῖνος πὺν τὰ ρίχνει ὅλα στὴ μοίρα.

Ὁ μάρτυρας πὺν εἶδε κάτι μὲ τὰ μάτια του.

Ὁ μάρτυρας πὺν ἄκουσε κάτι μὲ τ' αὐτιά του.

Εὐθεῖα γραμμὴ πὺν κόβει στὴ μέση μιὰν ἄλλην.

Γιατρὸς εἰδικὸς γιὰ τ' αὐτιά.

Γιατρὸς εἰδικὸς γιὰ τὴ μύτη.

Σύμφωνα πὺν προφέρονται μόνο μιὰ στιγμή.

Σύμφωνα πὺν μποροῦμε νὰ τὰ προφέρουμε βασιώντας τὴ φωνή.

Μηχάνημα πὺν μᾶς βοηθεῖ νὰ συνομιλοῦμε ἀπὸ μακρινὲς ἀποστάσεις.

Τὸ μισὸ ἐνὸς σίχου.

Διακοπὴ τῶν πολεμικῶν ἐχθροπραξιῶν γιὰ ὀρισμένο καιρό.

Ὁμιλος ἐμπόρων ἢ προσκυνητῶν πὺν συνταξιδεύουν μὲ καμῆλες στὴν ἔρημο.

Τὸ στόμιο τοῦ ἡφαίστειου.

Πρόσωπο πὺν πιάνεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς γιὰ ἐγγύηση ἢ γιὰ ἀσφάλεια ἀπὸ ἐνδεχόμενες ταραχές.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις (οὐσιαστικὰ ἢ ἐπίθετα).

Τὸ λεπτότατο ἅλατι πὺν ἀπομένει στὴν ἀκρογιαλιά καὶ στὰ κοιλώματα τῶν βράχων, ἀφοῦ ἐξατμιστῇ τὸ νερὸ τῆς θάλασσης.

Μαντεῖα λαϊκὴ πὺν συνηθίζεται τοῦ Ἀι - Γιαννιοῦ στὶς 24 Ἰουνίου.

Νερὸ πὺν μεταφέρουν οἱ γυναῖκες σιωπηλὰ ἀπὸ τὴν πηγὴ ἢ τὸ πηγάδι τὴν Προτοχροινιά ἢ γιὰ τὸν κλήδονα.¹

Τὸ μέρος τῆς θάλασσης κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά, ὅπου τελειώνουν οἱ βράχοι καὶ ἀρχίζει βυθὸς στρωτός.

Βυθὸς τῆς θάλασσης χορταριασμένος ἢ τὸ χόρτο τοῦ βυθοῦ.

1. Ἡ λέξη πὺν θὰ βρῆς εἶναι οὐσιαστικὸ μαζὶ μ' ἕνα ἐπίθετο.

*Εργαλειο γιά ψάρεμα, σά μεγάλο πιρούνι μέ μυτερά βελόνια κάτω (πού έχουν στην άκρη λοξό άγκάθι).

*Εργαλειο γιά ψάρεμα άπαρτισμένο από δίχτυνο σακούλι, ραμμένο σ' ένα στεφάνι μέ χερούλι.

Στρογγυλό κομμάτι δίχτυ σάν δμπρέλα, μέ ραμμένο γύρω του ένα τριχίνο σκοινί γιά νά πιάνωνται τά ψάρια πού μπλέκονται από κάτω του.

Τò μέρος όπου τελειώνει τò ίσιωμα και άρχίζει τò βουνό.

*Εργαλειο γιά νά μετρούμε τή θερμοκρασία.

*Εργαλειο γιά νά μετρούμε τήν πίεση του άέρα και τίς άλλαγές του καιρού.

Προβιά λιονταριοῦ. (Λέγεται και μεταφορικά γιά έναν ψευτοπαλικάρα).

Μοναχός πού χειροτονήθηκε παπάς.

*Ο,τι έχει σχέση μέ τά μάτια.

*Αγώνες όπου παραβαίνουν στο τρέξιμο άλογα.

*Εκείνος πού έχει δουλειά του νά νοιάζεται τò άλογο.

Ζωο μέ ζεστό αίμα.

Κλάδος τής επιστήμης πού μελετά τά κρασία.

Κλάδος τής επιστήμης πού μελετά τά ψάρια.

Τò μέρος θεατρικής σκηνής όπου ένας ήθοποιός μιλεῖ μόνος του.

*Η μεγάλη γιορτή στην άρχαία Αθήνα γιά τιμή τής Αθηνάς.

Διάταξη τής νομοθεσίας του Σόλωνα πού ελάτιωνε τά χρή.

Δόφος όπου συναζόταν στην άρχαία Αθήνα ή εκκλησία του δήμου.

Νόμος πού εξόριζε γιά δέκα χρόνια από τήν άρχαία Αθήνα πολίτες πού νομίζονταν επικίνδυνοι στή δημοκρατία μέ τήν πολιτική τους επιρροή.

Παλιό και άνώτατο δικαστήριο στην άρχαία Αθήνα.

*Αλογο από ξύλο πού βοήθησε τούς Έλληνες νά πάρουν τήν Τροία.

*Εθιμο πού εξόριζε στην άρχαία Σπάρτη τούς ξένους, όταν ήταν φόβος νά επιδράσουν κακά στα ήθη της ή νά μνηθοῦν στα μυστικά της.

*Ονομα πού δινόταν στο Βυζάντιο στο διάδοχο του θρόνου όταν γεννιόταν όσο ζούσε άκόμη ο πατέρας του.

Οί ντόπιοι παλιοί κάτοικοι τής Αμερικής.

Τόπος προσευχής των άρχαίων Έλλήνων.

Τόπος προσευχής των Χριστιανών.

Τόπος προσευχής των Ισραηλιτών.

Τόπος προσευχῆς τῶν Μωαμεθανῶν.

Ναὸς τῶν Ἰνδῶν, τῶν Κινέζων.

Θρησκευτικὴ πομπὴ καὶ παράκληση γιὰ νὰ σταματήσῃ ἓνα κακό.

Ἡ σαρακοστή τῶν Τούρκων.

Ἡ μεγάλη γιορτὴ τῶν Τούρκων.

Τροφὴ πὺν ἔστειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες στὴν ἔρημο.

Τὸ βιβλίον μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ βιβλίον μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ.

Τὸ βιβλίον μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Μωνση.

ΜΑΘΗΜΑ 44.

Νὰ ὁρίσῃς τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

Κατάρτι	Μετόχι	Ὀκτιώχι	Πόλεμος
Πρύμνη	Κόλλυβα	Ἀντίποδες	Λειχίνα
Πλώρη	Στασίδι	Πολιοῦχος	Ὑπομονή
Περαματάρης	Ἀντιμήνσιο	Μαυσωλεῖο	Παλικάριά

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΟΙΜΙΑ

Ὅταν λέμε «Μὴν πῆς τοῦ πηγαδιοῦ: μπά, νὰ μὴ σοῦ πῆ: μπού», ἐννοοῦμε πὼς πολλὲς φορὲς φταῖμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι γιὰ ὅ,τι μᾶς λένε ἢ ὅ,τι παθαίνομε. Ἡ φράση αὕτῃ εἶναι παροιμία. Παροιμία εἶναι λαϊκὴ φράση πού ἐκφράζει μὲ λίγα λόγια μιὰ σημαντικὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια αὕτῃ ἐκφράζεται μὲ μιὰ ἀλληγορία, δηλαδὴ μὲ λόγια πού ἔχουν ἄλλο νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο πού λένε. Ἔτσι μὲ τὴν παροιμίαν πού εἶδαμε δὲν ἐννοοῦμε πὼς δὲν πρέπει νὰ λήη κανεὶς στὸ πηγάδι μπά, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ μπού, παρὰ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φερνόμεστε στοὺς ἄλλους μὲ τρόπο πού νὰ τοὺς δίνωμε ἀφορμὴ νὰ μᾶς ἐνοχλοῦν καὶ αὐτοί.

Στὶς παροιμίες δεῖχνεται συχνὰ καὶ διάθεσις ἀστείας: «Εἶπε ὁ γαῖδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαν». Ἀστεῖον εἶναι βέβαιον νὰ κατηγορήσῃ ὁ γαῖδαρος, τὸν πετεινόν, πὼς ἔχει τάχα μεγάλο κεφάλαν.

Πολλὲς παροιμίες λέγονται ἀπὸ τόπον σὲ τόπον κάπως διαφορετικά.

ΜΑΘΗΜΑ 45.

Νὰ βρῆς σὲ ποιὰ περίσταση λέμε τὶς παρακάτω παροιμίες.

1. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
2. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται.
3. Τὸ γουδί, τὸ γουδοχέρι καὶ τὸν κόπανο στὸ χέρι.
4. Ὅποιος κάτση μὲ στραβὸ ὥς τὸ βράδυ ἀλληθωρίζει.
5. Ἡ σκύλα ἀπὸ τὴ βιάση της γεννάει στραβά κουτάβια.
6. Ὁχι Γιάννης παρὰ Γιαννάκης.
7. Τὸν ποντικὸ δὲ χωροῦσε ἡ τρύπα του κι ἔσερνε καὶ κολοκύθα.
8. Τ' εἶναι ὁ κάβουρας, τ' εἶν' τὸ ζουμί του ;
9. Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοίξη πηγάδι.
10. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
11. Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώση πέντε μέρες κοσκινίζει.
12. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
13. Τώρα στὰ γεράματα, μάθε, γέρο, γράμματα.
14. Ἐλα, παππού μου, νὰ σοῦ δείξω τ' ἀμπελοχώραφά σου.
15. Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.

ΜΑΘΗΜΑ 46.

Νὰ βρῆς πότε λέμε τὶς παρακάτω παροιμίες.

1. Ὅποιος δὲν παινάει τὸ σπίτι του πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
2. Κάθε τάμα τρεῖς ἡμέρες.
3. Πέσε πίτα νὰ σὲ φάω.
4. Πίσω ἔχει ἡ ἀχλάδα τὴν οὐρά.
5. Κάθε μέρα δὲν εἶναι τ' Ἀι- Γιαννιοῦ.
6. Καινούριο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
7. Αὐτὸ θέλει ρύζι μὲ νερό, θέλει νερό μὲ ρύζι.
8. Πῆρε ὁ στραβὸς κατήφορο.
9. Ἦκουγα τὰ κουδούνια του κι ἔλεγα, μάντρες ἔχει.
10. Κατὰ τὸ πάλωμά σου ἄπλωνε τὰ πόδια σου.
11. Ὅποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτουρα, τὸν τρεῶν οἱ κότες.
12. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
13. Κουφοῦ καμπάνα κι ἂν βροντᾶς, νεκρὸ κι ἂν θυμιατίζης, καὶ μεθυσμένο κι ἂν κερονᾶς, ὅλα χαμένα τὰ 'χεις.
14. Κατὰ τὸ Μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια του.

15. Λείπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή ;
16. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καὶ τὸ ραβδί σου βάστα.
17. Ἡ φτώχεια θέλει καλοπέραση.
18. Γιὰ νὰ μὴ φάῃ ὁ γάτος τὸ ψωμί, τρώει ὁ ποντικός τὰ ροῦχα.
19. Ὁ κόσμος ποντίζεται κι ἡ γριὰ χτενίζεται.
20. Ὁ καλὸς καρaboκύρης στὴ φουρτούνα φαίνεται.

ΜΑΘΗΜΑ 47.

Νὰ βρῆς ἀπὸ ἑξι παροιμίες ποὺ νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα βαπτιστικὸ ὄνομα καὶ ἑξι ποὺ νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα ὄνομα ζώου (ἄς ποῦμε λαγός, γάιδαρος, ἀλεπού, γάτα, ποντικός, κότα, κολοίος, κάβουρας ἢ ὅ,τι ἄλλο) καὶ νὰ πῆς πότε τὶς λέμε.

ΜΑΘΗΜΑ 48.

Νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμίες, ποὺ νὰ ἔχουν τὶς λέξεις Γιάννης, Πόλη, ἅγιος, γαμπρός, γένεια, γελῶ, καὶ νὰ πῆς πότε τὶς λέμε.

ΜΑΘΗΜΑ 49.

Ὁ καθένας ξέρεي πολλὰς παροιμίες καὶ ἂν τύχη νὰ μὴν τὶς εἶπε ποτὲ ὅλες ὅσες ξέρει, τὶς ἔχει ἀκουστά. Ἔτσι δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὶς συμπληρώσῃ, ἂν τοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τους· ἀλλὰ καὶ ἄλλες, ποὺ νὰ μὴν τὶς ἄκουσε ποτέ, δὲν εἶναι πάντα δύσκολο νὰ τοὺς προσθέσῃ ἓνα μέρος ποὺ λείπει. Πρῶτα τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ νόημά τους. Ἐπειτα οἱ παροιμίες ξεχωρίζουν συχνὰ στὴ διατύπωσή τους ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλώσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς· ἀπαρτίζονται ἀπὸ δυὸ κομμάτια, μὲ κάποια ἀντιστοιχία μεταξύ τους: Καὶ τὰ βοννὰ ξεπέφτουνε κι οἱ κάμποι δυστυχοῦνε. Ὅλοι γονδί, κι αὐτὸς γουδοχέρι. Ἡ ἔχουν ὀρισμένο ρυθμὸ καὶ μέτρο, ποὺ μᾶς κάνουν νὰ ξέρωμε πόσες συλλαβὲς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν: Ἀλλὰ τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας. Στοιῦ κουφοῦ τὴν πόρτα ὅσο θέλεις βρόντα. Ἡ ἔχουν στὸ τέλος τῶν διπλῶν στίχων τοὺς ὁμοιοκαταληξίεις: Ἡρθε κι ἄλλος ἀπ' τὴν Κῶ καὶ γυρεῦει μερδικό.

Νὰ συμπληρώσῃς καὶ ὑστερα νὰ ἐξηγήσῃς τὶς ἀκόλουθες παροιμίες. (Ὅπου στὰ παρακάτω παραδείγματα παραλείφτηκε μιὰ λέξη, σημειώνεται παύλα· ὅπου παραλείφτηκαν περισσότερες, σημειώνονται ἀποσιωπητικά).

1. Δὲ γνωρίζει τὸ σκυλὶ τὸν — του.
2. Γιὰ τὸ — χάνει τὸ πέταλο.

3. Φταίει ὁ γάιδαρος καὶ δέρονται τὸ —.
4. Πέρασε ὁ καιρὸς πὺν δέναν τοὺς σκύλους μὲ τὰ —.
5. "Οποῖος φυλάει τὰ ροῦχα του ...
6. Οὔτε στὸ σακὶ τὸν βάσεις ...
7. Ἐκύλησε ὁ τένιζερης καὶ ...
8. Τὸ καλὸ τὸ παλικάρι ξέρει ...
9. "Οποῖος ἔχει μαχαίρι, τρώει —.
10. Τί νὰ σοῦ πῶ, κρομμύδι μου, κάθε μπουνιά ...
11. Εἶναι πολλοὶ μπαρμπέρηδες γιὰ τοῦ σπανοῦ ...
12. Τὰ ἴδια, Παντελάκη μου, τὰ ἴδια, ...
13. "Εχεις φλωριά; "Εχεις —.
14. "Εχεις γρόσια; "Εχεις —.
15. "Οποῖος ἔχει τὰ γένια, ...
16. Τάζει φούρνους μὲ καρβέλια καὶ λαγούς μὲ —.
17. "Οσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπὸν τὰ κάνει —.
18. Σκυλί πὺν γαβγίζει δὲ —.
19. Μεγάλωσε τὸ γαῖδονράκι καὶ — τὸ σαμαράκι.
20. Καλύτερα σήμερα ἓνα — παρὰ τὴν αὐριανὴ κότα.

ΜΑΘΗΜΑ 50.

Νὰ ἐξηγήσης τίς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. "Όταν διψᾷ ἡ αὐλή σου γιὰ νερό, παρόξουν μὴν τὸ χύσης.
2. Ἀναβε τὸ λυχγάρι σου προτοῦ νὰ σέ ἔβρη ἡ νύχτα.
3. Σὺ δὲν ἔχει τὸ καντήλι λάδι, ὅσο θέλεις ἄναβέ το.
4. Δυὸ δυὸ πᾶν οἱ Χιῶτες.
5. "Όσο εἴχαμε καὶ τρώγαμε: Βασίλη, κὺρ Βασίλη· καὶ τώρα πὺν γλιτώσαμε: ποῦ πᾶς, μωρὲ κασιόδη.
6. Βασιλικὴ διαταγὴ καὶ τὰ σκυλιὰ δεμένα.
7. Σὲ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμί δὲν ξημερώνει.
8. Γι' αὐτὸ ἔκαψα τὰ ροῦχα μου, νὰ μὴ μὲ τρῶν οἱ ψύλλοι.
9. Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα κι ὁ μῆνας ἐβδομάδες.
10. Ἐμπᾶτε, σκύλοι, ἄλέστε.
11. Δέκα τὰ λέμε καὶ τρία τὰ βρίσκομε.
12. Εἶδα καὶ παραεῖδα, γύφτο παπὰ δὲν εἶδα.
13. Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
14. Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατεβαίνει ἀπ' τὰ κεραμίδια.

15. Ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε, καὶ τὸ ψωμί σου φά' το (λέγεται καὶ εἰρωνικά).
16. Βαρεῖ τὸ σαμάρι ν' ἀκούσῃ ὁ γάϊδαρος.
17. Πόθε νὰ πιάσῃς ἀχινὸ καὶ νὰ μὴ σ' ἀγκυλώσῃ;
18. Ὅποιος δὲ θέλει ν' ἀκούῃ βαρδάρια¹, στὸ μύλο δὲν πηγαίνει.
19. Καὶ τοῦτα δικά μου κι ἐκεῖνα μοναχικά μου.
20. Οἱ πολλὲς γνῶμες βουλιάζουν τὸ καράβι.

ΜΑΘΗΜΑ 51.

Νὰ βρεθοῦν οἱ παροιμίες ποὺ ἔχουν τὸ ἀκόλουθο νόημα.

1. Νὰ μὴν πολυπιστεύῃς, ὅταν ἀκούς νὰ σοῦ τάζουν πολλὰ.
2. Προσπαθοῦμε νὰ φυλάξωμε κάτι κρυφὸ, ποὺ τὸ ξέρει ὁλος ὁ κόσμος.
3. Εἶναι καλύτερο νὰ πάρῃς κάτι ἀπὸ τὸν τόπο σου παρὰ ἀπὸ τὰ ξένα, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶναι τόσο καλὸ.
4. Πρέπει νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους χωρὶς νὰ προσδοκοῦμε νὰ μᾶς τὸ ἀποδώσουν.
5. Πέρασαν τὰ χρόνια ποὺ ἦταν ὅλα εὐκόλα.
6. Λέγεται γιὰ ἐκεῖνον ποὺ φροντίζει γιὰ πράματα δευτερώτερα, τὴν ὥρα ποὺ λείπουν τ' ἀπαραίτητα καὶ πολὺν πρὸς χρειάζόμενα.
7. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ὅλα γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὰ θέλουν.
8. Ὅπου ἀνακατώνονται πολλοὶ εἶναι δύσκολο νὰ γίνῃ σωστὴ δουλειά.
9. Ὅταν πεινᾷ κανεὶς, δὲν ἔχει κέφι.
10. Τὰ λόγια μας ἢ οἱ συμβουλές μας δὲν πιάνουν σὲ κάποιον· δὲ μένουν στὸ κεφάλι του.
11. Δύο δουλειὲς μὲ τὴν ἴδια προσπάθεια.
12. Ὅποιος κυνηγᾷ δυὸ δουλειὲς μαζί, κινδυνεύει νὰ μὴν πετύχῃ καμιά τους.

ΜΑΘΗΜΑ 52.

Ἄν προσέξωμε καλύτερα τίς παροιμίες βλέπομε πὼς πολλὰς τους παρουσιάζουν κάτι ξεχωριστό. Πολλὰς μᾶς δίνουν συμβουλὲς πραχτικὰς γιὰ τὴ ζωὴ: «Ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα». — Ἄλλες λένε ἀλήθειες ἢ θικὰς: «Ὁ κλέφτης καὶ ὁ ψεῦτης τὸν πρῶτο

1. Βαρδάρια λέγονται τὰ ξυλαράκια τοῦ μύλου, ποὺ σαλεύοντας ἀδιάκοπα στὸ πανάρι του κανονίζουν τὸ πέσιμο τοῦ γεννήματος ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς μυλοπετρῆς.

χρόνο χαίρεται». — Ἄλλες κάποτε ἐκφράζουν λαϊκὲς συνήθειες καὶ δοξασίες: «Τῆς καλομοίρας τὸ παιδί τὸ πρῶτο νὰ ᾽ν' κορίτσι». — Πολλὲς πάλι μιλοῦν ἢ δίνουν ὁδηγίες γιὰ τὸν καιρό, γιὰ τὶς γεωργικὲς, τὶς ναυτικὲς ἐργασίες κ.ἄ., γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς: «Οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμῶνας, οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι». Ὅλες οἱ παροιμίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὀνομάζονται συνήθως γνωμικά.

Νὰ ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

1. Ἀμπέλι τοῦ χειριοῦ σου, σκυιὰ τοῦ κυροῦ σου καὶ ἐλιά τοῦ παπποῦ σου.
2. Ὁ Ἀπρίλης καὶ ἂν χιονίσῃ, καλοκαίρι θὰ μυρίσῃ.
3. Αἱ Δημήτριος ἔρχεται, τὰ χιόνια φορτωμένος.
4. Γέρο βοριά ἀρμένιζε καὶ νότο παλικάρι.
5. Ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τὶς ἐλιές ποτὲ δὲ σώνονται οἱ δουλειές.
6. Αὐγουστέ, καλὲ μου μήνα, νὰ ᾽σουν δυὸ φορὲς τὸ χρόνο.
7. Ἡρὸς ὁ Αὐγουστος, παρ' τὴν κάπα σου.
8. Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
9. Κάλλιο νὰ κλάψῃ τὸ παιδί παρὰ νὰ κλάψῃ ἡ μάνα.
10. Μὴν κλοτσᾷς τὰ γονικά σου, θὰ τὸ βρῇς ἅπ' τὰ παιδιὰ σου.
11. Ἡ ἀρρώστια μὲ τὸ σακὶ μπαίνει καὶ μὲ τὸ βελόνι βγαίνει.
12. Τὸ θὲς νὰ κάμῃς σήμερο γι' αὐριο μὴν τ' ἀφήνῃς.
13. Κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ.
14. Τὸ μαχαίρι καὶ τὴ φωτιά μὴν τὰ πολυσακαλίζῃς.
15. Ὅποιος βιάζεται σκοιτάφτει.
16. Ἀκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα.
17. Τὸ ξύλο βγῆκε ἀπὸ τὸν παράδεισο.
18. Τοῦ φρόνιμου ἀναχάραζε καὶ τοῦ τρελοῦ μολόγα.
19. Ὁ πρῶτος ἐχθρὸς σου εἶναι ὁ ἑαυτός σου.
20. Πές μου μὲ ποιοῦν κάθεσαι γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι.
21. Τὸ ἀκριβὸ εἶναι καὶ φτηνότερο.
22. Σὲ τάβλα ποὺ δὲν ἔστρωσες, τὸ χέρι μὴν ἀπλώνῃς.
23. Ὁ Θεὸς ἀργεῖ μὰ δὲ λησμονεῖ.
24. Βλέπεις ἀρνιὰ σιτὸν οὐρανό; Ἡ ἀέρας ἢ νερό.

ΜΑΘΗΜΑ 53.

Νὰ βρῇς πέντε γνωμικά ἅπ' ὅσα σχετίζονται μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὶς γεωργικὲς, ναυτικὲς ἢ ἄλλες ἐργασίες, καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσης.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Π Ε Ρ Ι Φ Ρ Α Σ Η

Ἀντὶ νὰ ποῦμε κάτι ἀπλά, μὲ μία λέξη, γιὰ νὰ ἐκφράσωμε μίαν ἔννοια, μεταχειριζόμαστε κάποτε περισσότερες ἂντὶ νὰ ποῦμε ἢ Ἀθήνα μπορούμε νὰ ποῦμε ἢ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας καὶ ἂντὶ νὰ ποῦμε ὁ Αἰ - Νικόλας μπορεῖ νὰ ποῦμε ὁ Ἅγιος τῶν θαλασσινῶν. Τὴν ἐκφραση αὐτὴ μιᾶς ἀπλῆς ἔννοιας μὲ περισσότερες λέξεις τὴν ὀνομάζομε περίφραση.

Μὲ τὴν περίφραση δὲν ἀλλάζει τὸ νόημα. Ἀκούοντας τὴν περίφραση πᾶει ὁ νοῦς μας ἀμέσως στὴ λέξη ποὺ τὴν ἀναπληρώνει. Γιὰ νὰ γίνεται ὅμως αὐτὸ πρέπει ἡ περίφραση νὰ εἶναι σωστή, νὰ μὴ λήη κάτι στραβό, ποὺ νὰ μᾶς περδεύη, παρὰ ν' ἀναφέρη ἕνα χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἔννοιας, ὥστε νὰ πᾶη ὁ νοῦς μας ἀμέσως σ' αὐτό.

Μὲ τὴν περίφραση ἀποφεύγομε κάποτε νὰ ξαναμεταχειριστοῦμε δυὸ φορὲς τὴν ἴδια λέξη· ἔπειτα μπορεῖ νὰ πάρη ὁ λόγος καὶ βαθύτερο νόημα. Ἄν ποῦμε λ.χ. «Τὸ καράβι κινδύνευε καὶ πολλοὶ ἐπιβάτες βοηθοῦσαν τοὺς ναῦτες. Μερικὲς γυναῖκες ἔτρεξαν στὸ εἰκόνισμα τοῦ Αἰ - Νικόλα καὶ παρακαλοῦσαν τὸ θαλασσινὸ ἅγιο νὰ βοηθήσῃ» θυμίζομε μὲ τὴν περίφραση αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ Αἰ - Νικόλα καὶ ἔτσι φαίνεται καλύτερα γιὰ προστρέχαν οἱ γυναῖκες σ' αὐτόν.

ΜΑΘΗΜΑ 54.

Δίνονται οἱ περιφράσεις. Νὰ βρῆς τίς λέξεις ποὺ ταιριάζουν στὸ νοημά τους.

Ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ.

Ὁ νικητὴς τοῦ Δράμαλη.

Ὁ ἐθνικός μας ποιητής.

Ἡ πόλη τοῦ Κωσταντίνου.

Ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης.

Ὁ νομοθέτης τῆς Ἀθήνας.

Ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνα.

Ὁ ἥρωας τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ θεὸς τοῦ φωτός.

Ἡ θεὰ τῆς ὁμορφιάς.

Ἡ ἀττική θεά.

Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου.

Ἡ θεὰ τοῦ κυνηγιοῦ.

Ὁ ἐκδικητὴς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου.

Ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Τροίας.

Τὸ μεγαλύτερο ἑλληνικὸ νησί.

Ὁ ἐπιστῆθιος φίλος τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου.

Ἡ πολιούχος τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας.

Ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ.

Εἶδε τὸ φῶς τῆς μέρας.

Μᾶς ἄφησε γειὰ γιὰ πάντα.

ΜΑΘΗΜΑ 55.

Νὰ βρῆς τὶς λέξεις ποὺ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὶς ἀκόλουθες περιφράσεις.

Ὁ γιὸς τῆς Καλογοριᾶς.	Οἱ νύμφες τῶν δασῶν.
Ὁ ὑμνητὴς τῆς δόξας τῶν Ψα- ρῶν.	Τὸ νηοὶ τῶν Φαιάκων.
Τὸ μεγαλύτερο ἑλληνικὸ νησί.	Ὁ φίλος τοῦ Πυλάδῃ.
Ὁ δορυφόρος τῆς γῆς.	Ὁ φίλος τοῦ Ἀχιλλέα.
Ὁ νικητὴς τοῦ Γολιάθ.	Ὁ πατέρας τῆς ἱατρικῆς.
Τὸ ἱερὸ ζῶο τῆς Ἥρας.	Τὸ βραβεῖο τῆς ὀλυμπιακῆς νίκης.
Τὸ φυτό τῆς Ἀθηνᾶς.	Ὁ νικητὴς τοῦ Γρανικοῦ.
Τὸ σύμβολο τῆς Δήμητρας.	Ὁ ἅγιος τῶν Κερκυραίων.
	Ὁ προστάτης τῆς Θεσσαλονίκης.

ΜΑΘΗΜΑ 56.

Ν' ἀντικαταστήσης καθεμιά ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις μὲ μιὰ περίφρασή της. (Νὰ θυμηθῆς πὼς γιὰ νὰ εἶναι ἡ περίφραση σωστὴ πρέπει νὰ ἐκφράξῃ σωστὰ μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες ιδιότητες τῆς ἔννοιας, ὥστε νὰ μπορῇ ὁ καθένας νὰ καταλάβῃ).

Ὁ σκύλος	Ἡ ἀνοιξή	Ὁ Αἴολος
Τὸ χελιδόνι	Ὁ στρατιώτης	Ὁ Ποσειδάνας
Τὸ τζίτζικι	Ὁ Ὀλυμπος	Ὁ Ἑρμῆς
Ὁ ἥλιος	Ἡ Ἀθηνᾶ	Πεθαίνω

ΜΑΘΗΜΑ 57.

Οἱ λέξεις οἱ τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα εἶναι περιφράσεις. Νὰ τὶς ἀντικαταστήσης κάθε φορὰ μὲ μιὰ ταιριαστὴ λέξη (ἢ δύο).

Σὰ γίνῃ ἡ θάλασσα στεριὰ καὶ βγοῦν τὰ ψάρια ὄξω.

Θὰ τὸ πιστέψω ὅταν δῶ τ' αὐτὶ μου.

Συλλογιζομαι πάντα ἐκείνη ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴ ζωή.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς ἀρχαίας Ἀθῆνας πέθανε στὸν πόλεμο.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστείδῃ πέθανε στὴν ἐξορία.

Θὰ ξαναέρθῃ τὸ μήνα ποὺ δὲν ἔχει Σάββατο.

Ὅταν ἀσπρίσῃ ὁ κόρακας καὶ γίνῃ περιστέρι.

Ὅταν πιάσουν οἱ ζέστες μᾶς θυμοῦνται οἱ τραγουδιστὲς τοῦ καλοκαιριοῦ.

Εἶναι τώρα δέκα χρόνια ποὺ κοιμᾶται τὸν ὕπνο τοῦ δικαίου.

Δίπλωσε, χρόνε, δίπλωσε τ' ἀκούραστα φτερά σου (Βαλαωρίτης).

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΙΔΙΩΤΙΣΜΟΣ

Ὑπάρχουν στὴ γλῶσσα μας ἑκφράσεις στερεότυπες ποὺ ἔχουν πάρεῃ ξεχωριστὴ σημασίαν. Ὅταν λέμε λ.χ., σὲ κάποιον ποὺ μᾶς ρωτᾷ πῶς εἴμαστε, *ἔτσι κι ἔτσι*, ἢ ὅταν λέμε πῶς κάτι ποὺ ἔγινε τὸ καταμεσήμερον, ἔγινε *μέρα μεσημέρι*, μεταχειριζόμεσθε ἑκφράσεις ἰδιαίτερες, τῆς γλῶσσας μας, ποὺ ὀνομάζονται *ἰδιωτισμοί*. Οἱ ἰδιωτισμοὶ εἶναι συνήθως ἑκφραστικότεροι ἀπὸ τὰς ἰσοδύναμες συνηθισμένες ἑκφράσεις. Δὲ γράφονται τόσο πολὺ, ἀκούονται ὅμως συχνὰ στὴν ὁμιλίαν, καὶ ἀποτελοῦν πλοῦτον τῆς γλῶσσας μας.

ΜΑΘΗΜΑ 58.

Ν' ἀντικαταστήσῃς στὶς ἀκόλουθες φράσεις τοὺς ἰδιωτισμοὺς, τυπωμένους μὲ πλάγια γράμματα, μὲ τὰς ἰσοδύναμες ἑκφράσεις.

Ἀπὸ τὰς καθημερινῆς βροχῆς πλημμύρισε ὁ κάμπος *πέρα γιὰ πέρα*.— Χάθηκε μὲ τὸ σεισμὸ *κόσμος καὶ κοσμάκης*.— Μοῦ τὰ εἶπε ὀρθὰ *κοφτιά*.— *Κάθε λίγο καὶ λιγάκι* τὸν βλέπαμε.— Εἶχα *μῆνες καὶ καιροὺς* νὰ τὸν δῶ.— Οἱ βλάχοι ζοῦνε *στά βουνὰ καὶ στά χαμηλώματα χειμῶνα καλοκαίρι*.— Γλίστησε ἓνας περαστικὸς σὲ μιὰ *φλούδα* καὶ ἔπεσε *φαρδιὰ πλατιά* στὴ μέση τοῦ δρόμου.— Ἀπὸ τότε ποὺ *μετοικήσαμε* στὴν ἄκρη τῆς πόλης μόνο *ἀριὰ καὶ ποῦ* ἔρχομαι στὴν παλιὰ μας συνοικίαν.— Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μᾶς ἐνοχλῇς *κάθε ὥρα καὶ στιγμή*.

Ἦταν πολλὰ τὰ ἐμπόδια, μὰ *κουτσὰ στραβά* κατορθώσαμε στὸ τέλος νὰ φτάσωμε.— Ἀφοῦ *πέθανε* ἡ τελευταία τῆς ἀδερφῆ ἀπόμεινε *μόνη καὶ μοναχῇ*.— Μόλις ἀκούστηκαν ἀπὸ μακριὰ οἱ *πατημασιὲς* τοῦ δράκου τοὺς *ἔπιασε ὅλους φόβος καὶ τρόμος*.¹

ΜΑΘΗΜΑ 59.

Νὰ σχηματίσῃς φράσεις ὅπου νὰ βρίσκωνται οἱ ἀκόλουθοι ἰδιωτισμοί.

Ἀκρὲς μέσες.— *Καλὰ καλὰ*.— *Ὅλοι ὅλοι*.— *Ὅσα ὅσα*.— *Μαλλιὰ κουβάρια*.— *Ἰσια κι ἴσια*.— *Μόνο καὶ μόνο*.— *Μιὰ γιὰ πάντα*.— *Ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτά*.— *Πατεῖς με πατῶ σε*.— *Καλὸς καὶ ἄξιος*.— *Κακὸ καὶ στραβό*.— *Ἰσια κι ὅμοια*.— *Γιὰ καλὸ κακὸ*.

1. Ἐδῶ μπορεῖς ν' ἀλλάξῃς λίγο καὶ τὴν ἐπίλοιπὴν φράση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Κεφ. Α' Παρομοίωση	7
» Β' Ἀντίθετα	10
» Γ' Κυριολεξία καὶ μεταφορά	17
» Δ' Συνώνυμα	23
» Ε' Ὅρισμός	31
» Ζ' Παροιμία	39
» Ζ' Περιφραση	45
» Η' Ἰδιωτισμός	47

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἡ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη» ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συκροτηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πιδ ἄρτιο τὸ Νεοελληνικὸ μάθημ στην Ἑλληνικὴ παιδεία — προπάντων τῇ Μεσῇ — ἀξιοποιώντας γ αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πιδ χρήσιμο καὶ ἄξιο ὁ νέος Ἑλληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» εἶναι γιὰ τὸ μαθητ γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καὶ γιὰ τοὺς δύο τους. Θὰ μποροῦν ὁμως νὰ χρσιμέψουν τὰ περισσότερά τους καὶ στὸ φοιτητὴ καὶ σὲ κάθε μορφωμέν.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν μὲ τὸ περιχόμενό τους σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες σειρές:

Σειρὰ Α'.—**Γλώσσα**: Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ Συναχτικὸ, Λεξικὰ (Ὁρθογραφικὸ, Ἑτυμολογικὸ, Νεοελληνικὸ), Λεξιλογικὲς καὶ Γραμματικὲς Ἀσκήσεις, Συνθέσεις καὶ Ὑφος, Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴ νέα καὶ τὴν ἀρχαία γλώσσα, Μέθοδος νεοελληνικῆς γι ξενόγλωσσους κ. ἄ.

Σειρὰ Β'.—**Κείμενα**: Σχολιασμένες ἐκδόσεις Νεοελλήνων συναγραφών, Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα γιὰ τὴν ἐξωκρατικὴ νεοελληνικὴ παιδεία, Μεταφράσεις ἀρχαίων κλασικῶν μὲ εἰσαγωγές.

Σειρὰ Γ'.—**Περιεχόμενο**: Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Λογογραφίας, Νεοελληνικὴ Γραμματολογία, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μερτρικῆς καὶ Ποιητικῆς, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μουσικῆς, Νεοελληνικὴ Ἱστορία, Νεοελληνικὴ φιλολογία.

Σειρὰ Δ'.—**Διδαχτικὴ**: Διδαχτικὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ μαθήματος Νεοελληνικὰ κείμενα μὲ σχόλια καὶ μὲ ὑποδειγματικὲς ἀναλύσεις, Ὁδηγὸς γιὰ τὶς Ἐκθέσεις.

Τὰ προβλεπόμενα βιβλία θὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητ ἀνάλογα μὲ τὰ οἰκονομικὰ μέσα πού θὰ ἐξοικονομηθοῦν ὅταν νιώσῃ ἡ κοινωνία τὴ σημασία τοῦ ἔργου.

Ἱδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης»: Μα' Α. Τριανταφυλλίδης.

ΥΓ

ΜΑ

ΩΔ

ΠΡ

ΠΡ

ΟΔ

Π

ΥΓ

ΟΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΥΓ

ΠΡ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

ΩΔ

